

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

KRISTINA ĐOJA

POKRETNE KNJIŽNICE U HRVATSKOJ

Bibliobusna služba Gradske knjižnice Rijeka

Diplomski rad

Mentorica: dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	1
1. UVOD.....	3
2. DEFINIRANJE POKRETNIH KNJIŽNICA.....	4
2.1 Značaj i uloga pokretnih knjižnica u zajednici.....	6
2.2 Nadležnost i upravljanje.....	7
2.3 Vrste knjižničnih usluga koje pružaju pokretne knjižnice.....	8
2.4 Mjesna usluga i financiranje.....	8
2.5 Vrste vozila.....	10
2.6 Namještaj, oprema i osoblje.....	11
2.7 Zbirke.....	15
2.8 Sjedište službe i promidžba.....	16
3. RAZVOJ POKRETNIH KNJIŽNICA U SVIJETU.....	17
4. RAZVOJ POKRETNIH KNJIŽNICA U HRVATSKOJ.....	19
4.1 Počeci pokretnih knjižnica u Hrvatskoj.....	19
4.2. Razvoj bibliobusne službe u Hrvatskoj nakon 1970. godine.....	21
4.3. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas.....	25
5. BIBLIOBUSNA SLUŽBA GRADSKE KNJIŽNICE RIJEKA.....	27
5.1 Razvoj Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka.....	27
5.2 Bibliobusna služba Gradske knjižnice Rijeka danas.....	30
6. ISTRAŽIVANJE ZAPOSLENIKA I KORISNIKA USLUGA BIBLIOBUSNE SLUŽBE GRADSKE KNJIŽNICE RIJEKA.....	34
6.1 Zadovoljstvo korisnika uslugama Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka.....	34
6.1.1 Metodologija i uzorak.....	34
6.1.2 Rezultati.....	35
6.2 Istraživanje zaposlenika Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka.....	44
6.2.1 Metodologija i uzorak.....	44
6.2.2 Rezultati.....	44
6.3 Zaključak istraživanja.....	46
7. ZAKLJUČAK.....	47
LITERATURA.....	48
Prilog 1.....	52

SAŽETAK.....	56
ŽIVOTOPIS.....	58

1. UVOD

U radu će biti riječ o pokretnim knjižnicama, jednim od važnih segmenata poslovanja knjižnica, a možemo reći i kulture, s obzirom na njihovu iznimnu korisnost za cjelokupnu zajednicu. Fokus će biti na pokretnim knjižnicama u Hrvatskoj, s naglaskom na primjer Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka.

Pokretne knjižnice sastavni su dio narodnih knjižnica te vid održivog i isplativog načina pružanja usluga stanovnicima nepovoljnijeg položaja kada se radi o pristupu stacioniranoj knjižnici. Opći cilj im je promicanje jednakopravnosti u pružanju knjižničnih usluga povećanjem mogućnosti pristupa istima, a svojom prilagodljivošću, neograničenošću mjestom stanovanja i sposobnošću odgovora na potrebe promjenjivog stanovništva, smanjuju društvenu izoliranost i poboljšavaju kvalitetu života zajednice, čime su njihova uloga i značaj od neprocjenjive vrijednosti.

U prvom će dijelu rada biti dan pregled detaljnijih objašnjenja samog naziva pokretnih knjižnica, prema *Smjernicama za pokretne knjižnice* (2011.), značaja i ulogepokretnih knjižnica u zajednici, nadležnosti i upravljanja, vrsta knjižničnih usluga koje se njima pružaju, načina planiranja mjesne usluge i financiranja, vrsta vozila, izbora namještaja, opreme i značaja osoblja, vrsta zbirki tj. sadržaja fonda, sjedišta službe te promidžbe.

Potom će se pružiti kratki prikaz razvoja pokretnih knjižnica u svijetu, od prvog putovanja pokretne knjižnice u obliku zatvorenih kola s konjskom zapregom 1859. godine, pa sve do današnjih različitih oblika i usluga koje se njima nude. Rad će zatim obuhvatiti pregled stanja pokretnih knjižnica u Hrvatskoj, krenuvši od početka 20. stoljeća, kada su zabilježene prve djelatnosti pokretnih knjižnica na ovim prostorima, preko vrhunca njihovog razvoja 1980-ih godina, potom krize u 1990-im godinama, te naposljetku do današnje situacije. Današnji bibliobusi u Hrvatskoj većinom su novija vozila, a nove službe se neprestano otvaraju i osuvremenjuju svoje usluge, što ukazuje na činjenicu da hrvatske knjižnice idu ukorak s uspješnim inozemnim kolegama.

Naposljetku će biti prikazan primjer dobre prakse Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka, gdje će biti dan pregled razvoja ove službe od njezinih početaka pa do danas, gdje se očituje njezina dugogodišnja kvaliteta poslovanja i konstantni trud za poboljšanjem usluga za

korisnike. Gradska knjižnica Rijeka sa svoja dva bibliobusa Gradskim i Županijskim, uspješno ostvaruje dvojaku ulogu: pružanje usluga na užem gradskom području u naseljima bez ogranka narodne knjižnice, te pružanje usluga u područjima brdsko – planinskog dijela županije. Iz potonjeg se Bibliobusna služba Gradske knjižnice Rijeka može sagledati kao jedan od najboljih primjera hrvatskih bibliobusnih službi.

S obzirom da je zadovoljstvo korisnika jedan od glavnih pokazatelja kvalitete neke knjižnične usluge, anketnim upitnikom koji potom slijedi u radu, željela se ispitati razina zadovoljstva korisnika uslugama Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka, te u konačnici ukazati na činjenicu da je ova knjižnična usluga iznimno korisna i vrijedna za zajednicu. Navedena premisa je dokazana, uzevši u obzir činjenicu da su korisnici iskazali vidnu razinu zadovoljstva uslugama ove službe. Rezultati anketnog upitnika mogu poslužiti kao poticaj za daljnje provođenje i unapređivanje bibliobusnih usluga. Osim anketnog ispitivanja korisničkog mišljenja, istraživanjem se željelo obuhvatiti i iskustvo/mišljenje osoblja pokretne knjižnice, s obzirom da o njima uvelike ovisi uspješnost provođenja ove knjižnične usluge. "Pokretni knjižničari" su ipak ti koji su svakodnevno u kontaktu s korisnicima i iz prve ruke svjedoče korisnosti koje zajednica ima od bibliobusnih usluga, te će rad s njihovim iskustvima zaokružiti bibliobusnu priču, koja će nadajmo se pomoći u još većem uočavanju koristi i potrebe za ovim oblikom knjižnica.

2. DEFINIRANJE POKRETNIH KNJIŽNICA

Hrvatsko knjižničarsko društvo objavilo je 2011. godine *Smjernice za pokretne knjižnice* kao prijevod proširenog izdanja IFLA-inih *Mobile library guidelines* objavljenih 2010. godine. Hrvatska se smješta među prve države koje imaju Standarde za pokretne knjižnice još od 1990. godine, što je čak godinu dana ranije od prvog izdavanja IFLA-inih Smjernica za pokretne knjižnice.¹

Ono što se ubraja među najznačajnije i najopsežnije promjene u Smjernicama u odnosu na hrvatske Standarde, su novosti u primjeni informacijske tehnologije u pokretnim knjižnicama, s obzirom da se u posljednjem desetljeću bilježi brzi razvitak te tehnologije.²U

¹ Smjernice za pokretne knjižnice. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 9.

² Ibid, str. 9.

današnje vrijeme online pristup podacima se ostvaruje na brojne načine – satelitima, modemima, telefonijom, bežičnom tehnologijom i sl., a to omogućuje bržu, jeftiniju i jednostavniju uporabu raznih tehnoloških pomagala u pokretnim knjižnicama. Uporabom novih usluga u vozilima poput interneta za korisnike, pristupa bazama podataka, skeniranja, itd., pokretne knjižnice se izjednačuju stacioniranim knjižnicama. Korisni prilozi u Smjernicama su i crteži mogućih pristupa za invalide, zatim smještaj sanitarnog čvora u odnosu na raspored opreme i namještaja u različitim tipovima vozila, te fotografije u bojama bibliobusa iz različitih zemalja svijeta.³

U Smjernicama su detaljno opisani uvjeti za uspostavu bibliobusnih službi, vrste usluga, vrste i tehnička obilježja vozila, a također su navedeni i primjeri dobrih i loših rješenja iz različitih zemalja.

Što se tiče samog objašnjenja naziva *pokretne knjižnice* (engl. *mobile library*), taj termin najviše je korišten od strane britanskih i australskih knjižničara u smislu motornog vozila koje prenosi knjižničnu građu.⁴ U ostalim zemljama korišteni su raznoliki izrazi poput – *bookmobile*, *bibliobus*, *Bucherbus*, itd. Prema Smjernicama, navedeni izraz se koristi u njegovom najširem smislu: "Svaka knjižnična usluga koja nije stacionirana na jednom mjestu pripada kategoriji pokretnih knjižnica."⁵

Knjige nisu jedina građa koju pokretne knjižnice sadrže, već se mogu prenositi DVD-i, CD-i, računala, karte, slike, igračke, itd.⁶ Također, motorna vozila nisu jedina prijevozna sredstva – brodovi, vlakovi, motocikli, zrakoplovi i različite životinje se koriste za pružanje ove usluge.

Usluge pokretnih knjižnica sastavni su dio narodnih knjižnica te su vrlo važne za njihovu djelatnost.⁷ Kako bi se zadovoljile potrebe zajednice, već u ranoj fazi knjižničnog planiranja trebalo bi se razmišljati o uslugama pokretne knjižnice, u vidu održivog i isplativog načina pružanja usluga stanovnicima nepovoljnijeg položaja kada se radi o pristupu stacioniranoj knjižnici. Promicanje jednakopravnosti u pružanju knjižničnih usluga povećavanjem mogućnosti pristupa istima, jest opći cilj službe pokretne knjižnice.⁸ Ono što pokretnu

³ Ibid, str. 9.

⁴ Ibid, str. 11.

⁵ Ibid, str. 11.

⁶ Ibid, str. 11.

⁷ Ibid, str. 11.

⁸ Ibid, str. 11.

knjižnicu čini posebnom knjižničnom uslugom je njezina prilagodljivost, neograničenost mjestom stanovanja, te sposobnost odgovora na potrebe promjenjivog stanovništva.

2. 1 Značaj i uloga pokretnih knjižnica u zajednici

Stanovništvu koje je geografskim položajem mjesta stanovanja te u drugim segmentima u neravnopravnom položaju, bibliobusi omogućavaju dostupnost kulturnih, informativnih i obrazovnih ponuda kroz knjižnične usluge te time pridonose kvaliteti njihovog života.⁹ Bibliobusi opskrbljuju knjižničnom građom i uslugama stanovnike malih mjesta, često prometno izoliranih i gospodarsko slabije razvijenih, zatim stanovnike predgrađa većih gradova bez knjižničnih ogranaka i odgovarajućeg javnog prijevoza. Prednost bibliobusa u odnosu na stacionirane knjižnice je upravo njihova mogućnost da istim sredstvima i osobljem pružaju usluge na više lokacija, što predstavlja racionalni vid poslovanja i veliki potencijal.¹⁰

Bibliobusne usluge su također odličan način za smanjivanje problema društvene isključenosti, pa tako u određenim europskim zemljama postoje posebni bibliobusi namijenjeni pojedinim skupinama korisnika – školskoj djeci, osobama treće životne dobi i sl., kojima je teže doći do stacionirane knjižnice te imaju potrebu za prilagođenom vrstom usluga.¹¹ Tako se i pokretne knjižnice u Hrvatskoj svojim uslugama posebno okreću takvim ranjivim skupinama korisnika. Od ukupno deset hrvatskih bibliobusnih službi, devet ih ima stajališta uz osnovne i područne škole, njih sedam ima stajališta uz dječje vrtiće, šest ima stajališta u domovima umirovljenika, pet ih ima stajališta u poduzećima udaljenima od gradskih središta, dvije službe pružaju svoje usluge u ustanovama za smještaj osoba s posebnim potrebama, te po jedna u domu za odgoj djece i mladeži i zatvoru.¹² Pojedine bibliobusne službe pružaju usluge pripadnicima nacionalnih manjina, pokrivaju ratom razorena područja i tako doprinose njihovoj obnovi.

Možemo zaključiti da pokretne knjižnice u Hrvatskoj imaju ključnu ulogu u pružanju knjižničnih usluga korisnicima koji nemaju pristup stacioniranoj knjižnici ili imaju otežan pristup istoj zbog potrebe za specifičnim pristupom ili vrstom usluga. Bibliobusne službe

⁹ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53, 3/4(2010), str. 130.

¹⁰ Ibid, str. 130.

¹¹ Ibid, str. 132.

¹² Ibid, str. 132-133.

omogućuju ostvarivanje osnovnog prava svakog čovjeka za informacijom, znanjem i kulturom. Stoga one smanjuju društvenu isključenost i poboljšavaju kvalitetu života zajednice, čime su njihova uloga i značaj u svakoj zajednici neprocjenjivi.

2.2 Nadležnost i upravljanje

Bilo koja razina vlasti, od nacionalne do lokalne, može biti nadležna za uspostavu i razvoj knjižničnih službi, što ovisi o zakonodavstvu i ustroju pojedine zemlje.¹³ Ovisno o razini vlasti koja je nadležna (nacionalna, regionalna ili lokalna), prihod za knjižnične usluge osigurava se putem poreza i ostalih davanja, s obzirom da su potonje javno dobro koje se ne naplaćuje korisnicima. Također, dvije ili više uprava mogu sklopiti ugovor o partnerstvu i suradnji kako bi osigurali knjižnične usluge, što posebno može biti značajno u ruralnim područjima, gdje dolazi do nepoklapanja područja obuhvata knjižnice i administrativnih granica. Moguća je i uspostava privatnih službi od strane pojedinaca ili različitih organizacija.

Postoji niz čimbenika upravljanja koji mogu utjecati na provedivost organizacijskog rješenja pokretnih knjižnica. Idealno, postoji mogućnost usluženja koncentriranog urbanog stanovništva stacioniranim knjižnicama, a manje zgusnutog i razasutog pokretnim knjižnicama.¹⁴ Veoma važan čimbenik upravljanja je trošak pružanja ove usluge i često je od presudne važnosti, zatim fizičke osobine regije i klima te dostupnost tehničke podrške koje mogu imati utjecaj na provedivost usluga pokretne knjižnice.

Što se tiče troškova, važno je voditi računa o odnosu usluge i cijene te bi idealno bilo postići ravnotežu između razine usluge prihvatljive stanovnicima i prihvatljivog troška koji financira vlast. Idealni scenarij bi bio da svi stanovnici imaju jednaku mogućnost pristupa uslugama, što se rijetko postiže, s obzirom da je u ruralnim područjima cijena usluge veća po glavi stanovnika, jer u navedenim područjima živi manje ljudi nego u urbanim. Svakako bi trebalo težiti postizanju što ravnopravnije mogućnosti za sve, unatoč poteškoćama u postizanju istoga.

Fizička obilježja područja uvelike utječu na provedbu ove usluge, uzimajući u obzir da pokretna knjižnica ne podnosi loše cestovne uvjete zbog niza faktora poput težine građe koja

¹³ Smjernice za pokretne knjižnice. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 12.

¹⁴ Ibid, str. 15.

vozilu predstavlja opterećenje, lakog oštećenja knjižnične opreme pri kretanju vozila itd. Klima je još jedan od čimbenika upravljanja službom, s obzirom da vremenske nepogode poput kiše, snijega i leda ograničavaju korištenje pokretnih knjižnica.

2.3 Vrste knjižničnih usluga koje pružaju pokretne knjižnice

Pokretne knjižnice uza stacionirane knjižnice najčešći su način djelovanja pokretne knjižnice.¹⁵ Središnja knjižnica stacionirana u središtu nekog područja s okolnim ograncima te pokretnom knjižničnom uslugom kojoj je sfera djelovanja u ruralnim i urbanim rubnim područjima, čini okosnicu ove djelatnosti.

Samostalne pokretne knjižnice uspostavljaju se u slučajevima gdje zemljopisni, ekonomski i politički čimbenici određuju da stacionirane službe ne zadovoljavaju potrebe stanovništva, te da se potonji najbolje mogu ispuniti isključivo knjižničnim uslugama pokretnih knjižnica. Navedeno može biti provedeno u primjerice rijetko naseljenim područjima bez glavnog urbanog centra, ili u privremenim zajednicama koje surađuju na nekim kratkoročnim projektima i poslovima itd.

Specijalizirane pokretne knjižnice služe za ispunjavanje određene uloge, a mogu biti i odraz stupnja razvijenosti cjelokupne knjižnične djelatnosti, mijenjajućih socioekonomskih uvjeta i politike pružatelja knjižničnih usluga. U specijalizirane usluge ubrajamo: usluge za djecu, usluge u školama, usluge za slabije pokretne osobe, usluge vezane uz informacijsku tehnologiju, usluge za hospicije te domove za starije i nemoćne osobe, usluge za učenje i pisanje domaćih zadaća, te ostale specijalizirane usluge ("infomobil"-za osobe u potrazi za zaposlenjem, centri za pomoć beskućnicima, usluge za starosjedilačka naselja).

2.4 Mjesna usluga i financiranje

Pri uvođenju službe pokretne knjižnice, potrebno je pažljivo isplanirati rute, na način da se maksimalno iskoristi vozilo te postigne optimalna vrijednost usluge.¹⁶ Prilikom procesa planiranja i djelovanja važno je biti prilagodljiv, te u skladu s mijenjajućim okolnostima, mijenjati i plan obilaska stajališta.

¹⁵ Ibid, str. 13.

¹⁶ Ibid, str. 18.

Tijekom planiranja mreže i obilaska stajališta bitno je uvažiti sljedeća tri faktora:

1. Područje kojemu je namijenjena usluga

Uvjeti na cesti, broj stajališta te zadržavanje na istima su čimbenici o kojima ovisi udaljenost do koje pokretna knjižnica može stići u jednom danu i istovremeno pružiti uslugu koja je isplativa i učinkovita. U prosjeku, maksimalna dnevna udaljenost ne bi smjela prelaziti 200 km, a obilazak stajališta ne bi smio trajati više od dva tjedna bez slobodnih dana za održavanje. Specifičnost pokretne knjižnice jest što ona radi dok stoji, pa bi vrijeme zadržavanja na stajalištima trebalo maksimalno povećati u odnosu na vrijeme putovanja (vrijeme rada noću daje maksimalnu iskoristivost vozila).

2. Rasprostranjenost stanovništva

Na području gdje je velika gustoća naseljenosti, više ljudi će biti usluženo, ali pokretna knjižnica je najprikladnija na područjima s razasutim stanovništvom. Treba staviti naglasak na manje pokretno stanovništvo, ljude bez osobnih vozila ili na područja s lošim ili nikakvim javnim prijevozom. Smještaj uslužnih središta, dostupnost energije, radno vrijeme, cestovni uvjeti i raspoloživost osoblja su faktori na koje također treba obratiti pozornost.

3. Broj stajališta i zadržavanje na njima

Rasprostranjenost stanovništva te moguće i stvarno korištenje usluga pokretne knjižnice su elementi utjecaja na broj stajališta u jednom danu. Vrlo je važno razmotriti vrijeme provedeno na cesti u odnosu na vrijeme pružanja usluga, a opća smjernica je prosjek od jednog sata usluge prema jednom satu vožnje. Različite okolnosti utječu na variranje tog omjera, no radi isplativosti službe treba voditi računa o smisljenoj organizaciji plana obilaska stajališta.

Troškovi za vozila pokretne knjižnice razlikuju se ovisno o vrsti vozila, kvaliteti opreme, uvoznim pristojbama, stanju na tržištu i tehničkim standardima.¹⁷ Različiti su načini pribavljanja novčanih sredstava – izravnom potporom vlasti, subvencijama, bankovnim kreditom, posudbom ili kombinacijom potonjih. Buduću zamjenu vozila potrebno je početi

¹⁷ Ibid, str. 20.

planirati čim je vozilo kupljeno, s tim da je prosjek trajanja životnog vijeka novog vozila oko 10 godina.

Ključno je voditi računa i o *troškovima poslovanja* pokretnih knjižnica, a neke od specifičnih proračunskih stavki koje se odnose na rad potonjih su: popravak i održavanje vozila i stajališta, telekomunikacijski troškovi, osiguranje vozila, troškovi goriva, cestarine, oblikovanje vanjskog izgleda i interijera itd.

Postoje i različite vrste pokroviteljstva, poput oglašavanja na vozilu, informacijsko tehnolojske opreme, pokroviteljstva nad određenim knjigama, ostavštine zahvalnih korisnika i sl.

Također, donacije mogu biti jedan od načina financiranja pokretnih knjižnica, a izvori mogu biti raznoliki: vlada, igre na sreću, dobrotvorne organizacije, privatne tvrtke, skupine prijatelja knjižnice itd.

2.5 Vrste vozila

Četiri su *vrste vozilaza* cestovni promet: kombi vozilo, kamion, autobus i vozilo s prikolicom/sastavljeni tip vozila, uključujući i zglobni autobus.¹⁸ Konačni izbor vozila ovisit će o cijeni, tržišnoj dostupnosti, obimu fonda, korištenju, terenu i tehnološkim uvjetima. Standardi koji se tiču širine i unutarnje visine vozila kreću se oko 2 m. Ukoliko dođe do kvara, potrebno je osigurati zamjensko vozilo koje može biti i manjih dimenzija.

Kombi vozilo je najmanja moguća pokretna knjižnica unutar parametara zadanih u Smjernicama. Usluge su ograničene prostorom vozila i fonda, a ograničen je također i broj osoblja. Unatoč njegovim ograničenostima, kombi može biti naročito koristan način pružanja probne knjižnične usluge u nekom području, primjerice u krugu tvornica ili u novim naseljima.

Kamion je smatran učinkovitim za brojne načine djelovanja pokretne knjižnice. Jeftiniji su od autobusa, a prednost im je dostupnost u različitim kombinacijama voznih i osovinskih sustava prikladnim za teren na kojemu se koriste.

¹⁸ Ibid, str. 22.

Autobus je također odgovarajuća vrsta vozila za više općih namjena. Može biti nešto duži od kamiona, gradski autobus omogućuje relativno lagan ulazak, no nedostatak su istaknuti lukovi iznad kotača i često povišeni pod u stražnjem dijelu. Unutarnji prostor je velik, što je udobno za korisnike i osoblje, a navedeno dopušta i provođenje brojnih aktivnosti. Njegovim glavnim ograničenjem smatra se potreba za mnogo manevarskog prostora.

Vozilo s prikolicom ili pokretna knjižnica sastavljena iz više dijelova, često je idealan tip vozila za pružanje osnovnih knjižničnih usluga stanovnicima rubnih ruralnih i urbanih područja. Veći prostor omogućuje provođenje dodatnih aktivnosti te smještaj opreme, poput računala s pristupom internetu. No, njihovo korištenje na zahtjevnim cestama ograničeno je veličinom i težinom vozila.

S obzirom na veliki spektar mogućnosti, dostupnost na tržištu, različite standarde proizvodnje, vladine regulative i pravne uvjete, tehnička obilježja vozila poput motora, podvozja, kočnica, bočnih ogledala, grijanja, klimatizacije, ulaza, spremišta, napajanja, karoserije, unutarnjeg uređenja itd., treba prilagoditi financijskim mogućnostima, potrebama zajednice i ostalim parametrima, jedinstvenim za neko određeno područje. Također, važno je voditi računa o zdravlju i sigurnosti, pa se preporučuje sigurnosna oprema poput uočljivih rubnika stepenica, uočljive ograde uza stepenice u živoj boji, protupožarnih aparata, kutije za prvu pomoć, izlaza u slučaju opasnosti i sl. Bitno je i utvrditi pravila postupanja u okolnostima požara, ozljeda osoblja ili korisnika, postupanja s nasilnim korisnikom, prometne nezgode itd.

2.6 Namještaj, oprema i osoblje

Veliki je izbor namještaja i opreme koji bi trebali biti standardni u svakoj pokretnoj knjižnici, ovisno o veličini vozila koja diktira količinu jedinica građe.¹⁹ Potrebe osoblja ne smiju se zanemariti u nastojanju za povećanjem obima građe i usluga jer zaposlenici predstavljaju vrlo bitan čimbenik učinkovitosti rada pokretne knjižnice.

¹⁹ Ibid, str. 33.

Standardni namještaj i oprema su sljedeći:

1. Police

Najčešće se rade od čvrstog drveta ili metala, ali drvo je mnogo češće u uporabi jer predstavlja stabilniju, jeftiniju i ekološki primjereniju varijantu izvedbe. Police bi se trebale moći prilagođavati po visini radi lakšeg ulaganja različitih formata građe, a i učinkovitijeg korištenja prostora. Također, sve bi police trebale biti nagnute radi sprječavanja ispadanja građe tijekom vožnje te bi im izdržljivost trebala biti i do triput veća od onih uobičajenih. Odvojeni rotirajući stalci mogu uvelike povećati smještajni kapacitet, a mogu se koristiti za lakšu građu poput časopisa, DVD-a, CD-a, postera, računalnih igrica i sl.

2. Pult (radni stol ili mjesto za rad osoblja)

Oblikovanje i smještaj pulta vrlo su važni radi ograničenog prostora i njegove maksimalne iskoristivosti za smještaj fonda. Prednji dio vozila općenito se smatra najidealnijim prostorom za smještaj pulta u kombijima i autobusima. Visina i širina pulta ovisi o odabranoj vrsti, a nikako ne bi smio imati sklisku površinu, te bi svi uglovi trebali biti zaobljeni. Važno je i osigurati prostor za vraćene knjige te smještaj rezerviranih i naručenih knjiga, za što se obično koriste police iza pulta. Ukoliko je u upotrebi računalni sustav posudbe, računalo je najbolje pričvrstiti na pult, a u slučaju tradicionalnog sustava s knjižnim karticama, mogu se koristiti rubnici na pultu ili udubljenja ugrađena u pult.

3. Sjedala

Broj sjedala u pokretnim knjižnicama uglavnom je minimalan, s obzirom da su korisnici u njima tradicionalno provodili malo vremena te nisu služile u studijske svrhe. Budući da s porastom online usluga ljudi provode više vremena u pokretnoj knjižnici, nužno je osigurati sjedala za korisnike računala. Sjedala za osoblje bi naročito trebala biti udobna, dobro oblikovana i funkcionalna, s obzirom da osoblje pokretne knjižnice veliku količinu vremena provodi putujući.

4. Oglasni pano/Alfanumerički digitalni zaslون

Uzimajući u obzir činjenicu da je pokretna knjižnica odličan promidžbeni medij, oglasni pano bi trebao biti pričvršćen na istaknutom mjestu. Za izradu privlačnih plakata koje se može

oblikovati u jedinstvenom i prepoznatljivom stilu knjižnice, najpogodniji su suvremeni računalni tisak i laminacija, a također mogu biti korisni i oglasni zasloni kojima se upravlja dodirrom (engl. *touch screen*). Od iznimne je važnosti da oglasna građa uvijek bude ažurirana.

5. Katalozi

Zasebni katalozi danas više nisu potrebni, budući da većina knjižnica koristi online sustave, a samo rijetke pokretne knjižnice imaju prostor za kataloge na listićima.

6. Izložbeni prostor

S obzirom na suvremene sustave polica, moguće je privremeno ukloniti jedan dio polica za korištenje tog prostora u svrhu izlaganja zanimljive izložbene građe ili za određena događanja.

7. Namještaj i oprema za djecu

Kako bi prostor bio što privlačniji za djecu, postoji mnogo mogućnosti za uređenje. Neki od njih su primjerice materijali u živim bojama, različite igračke i jastučići, kutije za igračke raznih oblika itd.

8. Tehnologija

Osobna i prijenosna računala, pisači, skeneri itd., čine uobičajeni dio opreme pokretne knjižnice. Potonji otvaraju bezbroj mogućnosti pretraživanja izvora i sl. aktivnosti. U izboru komunikacijskog sustava (telekomunikacije, internetska veza, satelitska tehnologija i mobilni telefoni) veliki utjecaj imaju mjesni uvjeti. Satelitska tehnologija, iako je najskuplja, ponekada predstavlja jedino rješenje za udaljena područja.

9. Pretvaranje napona

Kako bi svi uređaji u pokretnoj knjižnici mogli raditi, potrebno je ugraditi pretvarač napona ili inverter. Vrlo je važno provjeriti da li je moguće sve uređaje opskrbiti dovoljnom količinom energije za udovoljavanje svim zahtjevima.

Što se tiče opreme za osoblje, nešto ili sve od navedenog trebalo bi biti uključeno: zatvoreni umivaonik s vanjskim spremnikom, ručnici, uređaj za kuhanje, hladnjak, sat, kuhinjski ormarić i osnovno kuhinjsko posuđe, stolić na rasklapanje, ladica ili ormarić za vozačku

evidenciju, izvještaje o servisu itd., garderobni ormar i ogledalo, sanitarije, ugrađen radio i glazbena linija, mobitel.²⁰

Svi uređaji, poput iPod uređaja, osobnih i prijenosnih računala, pisača, skenera i sl., koji su uobičajeni u stacioniranim knjižnicama, trebaju biti dostupni i u pokretnoj knjižnici. Dodatne aktivnosti te veći izbor opreme za te svrhe, važni su za jačanje uloge pokretne knjižnice u zajednici. Tu mogu biti uključeni televizor, zaslon za *power point* prezentacije, oprema za snimanje, audio-oprema, digitalni fotoaparati ili kamera, mobiteli, razglasni sustav itd.

Osoblje pokretne knjižnice čini sastavni dio cjelokupne organizacijske strukture knjižnične mreže kojoj pripada pojedina pokretna knjižnica.²¹Svi zaposlenici iz sustava mogu biti uključeni u rad pokretne knjižnice, što pridonosi konceptu sveobuhvatnosti knjižnične djelatnosti te podizanju svijesti osoblja o ulozi pokretne knjižnice u zajednici te potrebama stanovnika ruralnih područja. Od iznimne je važnosti da pokretne knjižnice i njihovo osoblje imaju isti status kao i osoblje stacionirane knjižnice. Osoblje pokretne knjižnice mora imati mogućnost sudjelovanja na redovnim sastancima osoblja, stalne obrazovne programe, jednake uvjete službe kao i ostalo osoblje, prava sudjelovanja u izboru građe za pokretnu knjižnicu te planiranju rute iste itd.

Ovisno o pojedinim ugovorima i važećim propisima, razlikuju se i kategorije osoblja koje će raditi u pokretnoj knjižnici (stručno knjižničarsko osoblje, stručno osoblje neknjižničarske struke, osoblje bez stručnih kvalifikacija...). Što se broja osoblja tiče, negdje su potrebna dva vozača, ovisno o područjima obavljanja službe, a u ostalim slučajevima dovoljan je jedan. Postoje zemlje gdje je aktualni trend jedna zaposlena osoba, koja istovremeno obavlja poslove i vozača i knjižničara. Ukoliko se radi o dva člana osoblja, obično su to vozač i knjižničar. Izobrazba osoblja pokretne knjižnice iznimno je važan faktor, jednako kao i u svim knjižničarskim segmentima. S obzirom da su zaposlenici pokretne knjižnice možda i jedini knjižničari koje će korisnici susretati, moraju biti svjesni svoje uloge te u skladu s time, nužno je da dobiju odgovarajući stupanj izobrazbe.

²⁰ Ibid, str. 37.

²¹ Ibid, str. 38.

2.7 Zbirke

Knjižnična zbirka trebala bi odražavati jedinstvenost svake zajednice. Fond pokretne knjižnice trebao bi biti usklađen s potrebama zajednice za zabavom, informacijama, obrazovanjem i kulturom te bi trebao udovoljavati posebnim i općim potrebama.²² Ovisno o *politici izgradnje zbirke* koju provodi uprava knjižnice, varirat će opseg i dubina fonda. Prilikom provođenja iste, naročito bi se trebali razmotriti sljedeći faktori: zadaće knjižnice, potrebe zajednice, kratkoročni, srednjoročni i dugoročni ciljevi, politike knjižnice i upravljačkih tijela, odrednice nabave (financiranje, umrežavanje i dijeljenje izvora), nadležnost za nabavu i odabir građe, oblici knjižnične građe koji će se prikupljati, kategorije koje će se prikupljati, raspon i dubina oblika građe, smjernice (o darovanoj građi, cenzuri, za izlučivanje građe, naplaćivanje), mjerila za odabir građe (npr. kvaliteta produkcije), čimbenici ograničenja (npr. novčani limit po primjerku), standardi za izgradnju zbirke.²³

Što se tiče *vrste građe* pokretne knjižnice, knjige (meki i tvrdi uvez) čine najvažniji dio fonda, no danas je uobičajena i građa na drugim medijima. Potrebe korisnika se u brojnim slučajevima mogu zadovoljiti na najbolji način upravo korištenjem različitih vrsta građe. Stoga, CD-i, CD-ROM-ovi, DVD-i i mrežna građa moraju biti važan segment knjižnične građe.

Obim građe varira s obzirom na veličinu polica, rotirajućih stalaka, stalaka za časopise itd. U vozilu opremljenom standardnim policama, veličina fonda koji prevozi pokretna knjižnica približno je sljedećih vrijednosti: kombi – 1 500 (svezaka); vozilo do 7,5 tona (2 000); vozilo do 20 tona (2 500-4 000); vozilo s prikolicom (5 000); prikolica s dodatnim modulima na izvlačenje (7 000).²⁴

Prilikom planiranja zbirke, treba paziti na veliki broj faktora. Primjerice, s obzirom da je beletristika za odrasle u pokretnim knjižnicama zastupljena u najvećem postotku, važan je omjer tvrdog uveza prema mekom uvezu, a knjige u mekom uvezu koje su lakše i manjih dimenzija, opravdano se koriste više nego u stacioniranoj knjižnici. Zatim, uzimajući u obzir da publicistika za odrasle pokriva široki raspon kategorija, pokretna knjižnica se mora osloniti na stručno osoblje i izvrstan fond u spremištu kako bi pružila kvalitetnu uslugu. Naročito je

²² Ibid, str. 42.

²³ Ibid, str. 43.

²⁴ Ibid, str. 43.

bitno da zbirka odražava trenutne potrebe zajednice, iako to nije isključivo, a od naročite važnosti je redovita izmjena fonda i dobar sustav narudžbi. Količina knjiga za djecu, slikovnica ili tinejdžerske literature varira ovisno o vrsti ponuđene usluge, tj. mjestima koja se opslužuju. AV-građa trebala bi biti važan dio fonda pokretne knjižnice, a bilo bi poželjno da uključujei filmove, te dokumentarne DVD-e s mogućnošću prikazivanja na više jezika. Trebala bi se uključiti i mogućnost preuzimanja knjiga s interneta, uvrštavanje u fond glazbene građe i zvučnih knjiga. Prilikom izbora i popunjavanja fonda u pokretnoj knjižnici trebalo bi vršiti analizu geografskih i demografskih obilježja područja kojim prolaze rute, te sukladno s potonjim opskrbiti fond.

Redovito mijenjanje fonda pokretne knjižnice preuzimanjem iz spremišta u sjedištu iznimno je važno. Potrebno je svakodnevno popunjavanje polica, uklanjanje istrošene ili oštećene građe, konstantno praćenje korištenja fonda te izlučivanje rijetko korištenih primjeraka. Nakon dvije godine trebalo bi promijeniti cjelokupan fond pokretne knjižnice.

2.8 Sjedište službe i promidžba

Sjedištem službe smatra se mjesto iz kojega djeluje pokretna knjižnica.²⁵ Najpoželjnije bi bilo da je to sjedište dio središnje knjižnice ili knjižničkog ogranka, ali i odvojena zgrada i smještaj mogu vršiti tu funkciju. Čimbenici važni za sjedište su: garaža (prednost ima zatvoreni tip garaže s primjerenim dimenzijama i uvjetima), radni prostor (trebao bi biti smješten uz garažu zbog razvrstavanja fonda radi izmjene itd.), spremište građe (trebalo bi imati zapremninu oko tri puta veću od fonda koji je moguće smjestiti u vozilu) i pristupačnost za područja usluživanja.

Cilj pokretne knjižnice trebao bi biti dopiranje i privlačenje što većeg broja ljudi. Konstantna *promidžba* knjižnice i njezinih usluga ključna je u privlačenju novih korisnika, a i način da postojeći korisnici budu svjesni svih dostupnih usluga. Postoje mnogobrojni oblici promidžbe, ograničeni dostupnim financijskim sredstvima. Samo vozilo je najučinkovitije sredstvo promidžbe pokretne knjižnice, pa bi ono trebalo biti što prepoznatljivije, privlačnog izgleda, s

²⁵ Ibid, str. 46.

istaknutom riječju "knjižnica", te s uključenim imenom osnivača i službenim logom u natpisu, radi naglašavanja pokretne knjižnice kao dijela većeg sustava.²⁶

3. RAZVOJ POKRETNIH KNJIŽNICA U SVIJETU

Prva pokretna knjižnica počela je s radom u Engleskoj 1859. godine.²⁷ Tada su se knjige prevozile u posebno građenim zatvorenim kolima s konjskom zapregom, a zatim nedugo nakon, motornim vozilima.

Slika 1. Pokretna knjižnica u Engleskoj. 1859. god.

Šadek navodi da je u SAD-u (Washington) 1907. godine osnovana prva bibliobusna služba, a kapacitet prvog bibliobusa bio je 200 svezaka.²⁸ Tek nakon Drugoga svjetskog rata, pokretne knjižnice diljem svijeta doživjele su pravu ekspanziju, kada se krenulo intenzivno graditi jedinstvene, suvremene i racionalne knjižnične mreže. Značajan podatak je da je već 1962. godine u SAD-u bilo 1334 bibliobusa.²⁹

Korisnost bibliobusa naročito je izražena u zemljama s nerazvijenom mrežom knjižnica, primjerice u Africi, Latinskoj Americi i sl., gdje se koriste i druga prijevozna sredstva za knjige,

²⁶ Ibid, str. 48.

²⁷ Črnjar, Lj. Četrdeset godina rada bibliobusne službe gradske knjižnice Rijeka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), str. 195.

²⁸ Šadek, V. Bibliobusna služba Koprivničko – križevačke županije. // Podravina. 4, 7(2005), str. 158.

²⁹ Ibid, str. 159.

s obzirom da cestovna povezanost nije dovoljno razvijena.³⁰ U Keniji je, primjerice, vlada osnovala knjižničnu uslugu na devama, koja je započela s radom 1996. godine s tri deve.³¹ U Zimbabweu knjižnica na magarcima prenosi knjige, ali i pristup internetu i multimedijским sadržajima.³²

Slika 2. Pokretna knjižnica u Zimbabweu. 2002. god.

O iznimnoj važnosti pokretnih knjižnica u svijetu govori i podatak da je u sklopu Sekcije za narodne knjižnice IFLA-e 1979. godine osnovana Radna grupa za pokretne knjižnice, koja je dvije godine nakon prerasla u Okrugli stol.³³ Tom IFLA-inom tijelu zadatak je bilo praćenje stupnja razvijenosti pokretnih knjižnica u svijetu. Danas IFLA organizira okrugle stolove o pokretnim knjižnicama, vodi računa o aktivnostima vezanim za pokretne knjižnice na određenom području, donosi međunarodne standarde i daje smjernice za poboljšanje funkcioniranja pokretnih knjižnica diljem svijeta.

Pokretne knjižnice se svojim oblikom, funkcijama i aktivnostima prilagođavaju zahtjevima i potrebama pojedinih podneblja, tako da se i njihov razvoj odvija u skladu s raznolikom politikom određene zemlje. Pokretne knjižnice su najrazvijenije u sjevernoeuropskim zemljama – samo u Velikoj Britaniji primjerice vozi 800 bibliobusa.³⁴ Većina tih bibliobusa ima računalnu opremu, prilagođenost invalidima, zvučne knjige za slabovidne, igračke, itd. Međutim, većini zemalja južne Europe potrebno je još mnogo rada na poboljšanju razvijenosti svojih pokretnih knjižnica.

³⁰ Ibid, str. 159.

³¹ Wikipedia. Bookmobile.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bookmobile> (17.11.2014.)

³² Ibid.

³³ Šadek, V. Nav. dj., str. 159.

³⁴ Ibid, str. 159.

Zanimljiv primjer spoja pokretnih knjižnica i novih tehnologija, te raznolikih mogućnosti ove knjižnične usluge predstavlja projekt *Internet Archive*-a iz 2002. godine, kojim su pokretači ove akcije bibliobus pretvorili u mobilnu digitalnu knjižnicu.³⁵

Slika 3. *Internet Archive Bookmobile* u SAD-u. 2002. god.

Internet Archive iskoristio je bibliobusnu uslugu u svrhu ostvarivanja svoje misije osiguravanja općeg pristupa ljudskom znanju. Njihova mobilna digitalna knjižnica putovala je diljem SAD-a, zaustavljajući se u školama, knjižnicama, staračkim domovima, parkovima, muzejima, itd., pružajući mogućnost učitavanja javno dostupnih knjiga na internetu, te ispisivanja istih bilo kada, bilo gdje i za bilo koga. Cilj je bio osvijestiti knjižnice koliko malo je potrebno za davanje pristupa knjigama svojim korisnicima. Navedeni primjer može poslužiti kao izvrstan pokazatelj mnogobrojnih mogućnosti ove knjižnične usluge, od koje svaka zajednica može imati iznimnu korist i prosperitet.

4. RAZVOJ POKRETNIH KNJIŽNICA U HRVATSKOJ

4. 1 Počeci pokretnih knjižnica u Hrvatskoj

Početak 20. stoljeća zabilježene su prve djelatnosti pokretnih knjižnica u Hrvatskoj, u smislu pokretnih zbirki koje se duže ili kraće vrijeme ostavljaju na određenim mjestima i nakon određenog vremena zamjenjuju.³⁶

³⁵ Internet Archive. Bookmobile.

<https://archive.org/texts/bookmobile.php> (17.11.2014.)

³⁶ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost. // Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 10.

Zanimljivije podatak da su se u Karlovcu knjige 1911. godine odvozile u obližnja sela fijakerima, u drvenim sanducima. Počeci prenošenja knjiga putem pokretne knjižnice u tom gradu sežu do prosinca 1911. godine, kada je gradski zastupnik Janko Mejašić Prosvjetnom odboru prenio želju sumješтана Mekušanaca za pribavljanjem knjiga za čitanje. Kako bi se udovoljilo toj želji, 90 knjiga prevezeno je u naselje Mekušje fijakerom u drvenim sanducima, a posuđene su čitaocima od 12 do 60 godina.³⁷ S obzirom da su o tome izvještavale karlovačke novine "Narodni glas", danas se zna točan datum početka rada prve pokretne knjižnice – 21. prosinca 1911. godine.³⁸

Slika 4. Jedan od drvenih sanduka u kakvima su se prenosile knjige i danas se čuva u karlovačkoj Gradskoj knjižnici.

Nakon Drugog svjetskog rata ova vrsta rada postaje posebno raširena, kada su se knjige u kovčezima prevozile pomoću brojnih vozila na području Čakovca, Karlovca, Bjelovara, Osijeka, Đurđevca, Rijeke, Vinkovaca, a zatim i ostalih mjesta diljem Hrvatske.³⁹

Branko Hanž piše o potrebi uvođenja modernijeg oblika pokretne knjižnice – bibliobusa, već početkom 60-ih godina 20. stoljeća.⁴⁰ "I kod nas se osjetila potreba da se organizira i uvede dinamičnija opskrba knjigama naših građana, osobito onih koji žive izvan domašaja većih i jačih kulturnih središta, u mjestima gdje postoje slabo razvijene knjižnice ili gdje knjižnica uopće nema."⁴¹ Navodi elemente koji su kao i za stacionirane knjižnice, nužni i za pokretanje

³⁷ Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac : 1838.-2008. : prilozi za povjesnicu. Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2008. Str. 162.

³⁸ Prenosna knjižnica predana je dne 21. o. mj. na uporabu. // Narodni glas. 52(1911). Citirano prema: Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 11.

³⁹ Ibid, str. 11.

⁴⁰ Hanž, B. Kad krene prvi bibliobus. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 6, 1/4(1960), str. 55.

⁴¹ Ibid, str. 55.

bibliobusa: knjižni fond, prostorije, stručno osoblje, stalno pristizanje potrebne financijske pomoći te dobra organizacija. Već tada je Hanž naglašavao da se bibliobus smatra knjižnicom budućnosti.

Godine 1964. započinje s radom prilagođeno kombi vozilo Gradske knjižnice Karlovac, što se smatra početkom rada bibliobusnih službi u smislu knjižnica smještenih u vozilu.⁴² Redovito je obilazio 19 stajališta tjedno, a u pokretnoj knjižnici su bila zaposlena dva knjižničara.⁴³

Slika 5. Karlovačka pokretna knjižnica. 1964. god.

U riječkoj knjižnici se pak o nužnosti uvođenja bibliobusne službe počelo govoriti 1963. godine, ali je zbog nedostatka sredstava za ostvarenje istoga, tek 9. lipnja 1969. godine otvoren bibliobus Gradske knjižnice Rijeka.⁴⁴ Zapravo je to bio autobus preuređen za pružanje knjižničnih usluga kao "prva pokretna knjižnica takve vrste u Hrvatskoj i Jugoslaviji..."⁴⁵

4.2. Razvoj bibliobusne službe u Hrvatskoj nakon 1970. godine

Godine 1972. izrađen je novi bibliobus Gradske knjižnice Rijeka, a iste godine kreće u službu i bibliokombi Narodne knjižnice "Petar Preradović" u Bjelovaru.⁴⁶ Nadalje, 1976. godine započinje s radom zagrebačka bibliobusna služba, koja iste godine predstavlja svoj prvi, suvremeno opremljeni bibliobus, prema kojem su se izrađivali bibliobusi krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina u Karlovcu, Puli, Čakovcu, Koprivnici, Bjelovaru, Dugoj Resi i

⁴² Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 12.

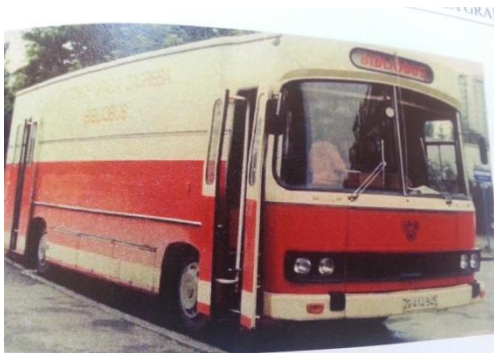
⁴³ Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac : 1838.-2008. : prilozi za povjesnicu. Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2008. Str. 163.

⁴⁴ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 12.

⁴⁵ Prvi bibliobus u Jugoslaviji krenuo na put. // Novi list. 23, 134(1969), str. 5. Citirano prema: Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 12.

⁴⁶ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 13.

ostalim gradovima. Dana 13. svibnja 1980. godine započinje s radom i drugi zagrebački bibliobus, kada je održana prigodna svečanost, u čast 35-godišnjice oslobođenja grada Zagreba.⁴⁷ Zahvaljujući iznimno dobrim rezultatima prvog bibliobusa (s dvije smjene) iz 1976. godine, te velikom zanimanju radnih organizacija i mjesnih zajednica na širem gradskom području za bibliotečne usluge putem bibliobusa, nabavljen je još jedan, što svjedoči o odličnoj prihvaćenosti ove službe od strane građana Zagreba te da je taj projekt bio izniman potez za razvitak kulture tog grada.

Slika 6. Drugi zagrebački bibliobus. 1980. god.

Bibliobusne službe su sredinom 1980-ih godina doživjele vrhunac razvoja.⁴⁸ Štiglić iznosi rezultate ankete iz 1986. godine koju je provela Sekcija za narodne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskoga društva, prema kojima je na kraju 1985. godine bilo sedamnaest vozila na području Hrvatske.⁴⁹ Od toga je petnaest vozila izgrađeno u mariborskom poduzeću TAM, a dva su prilagođena kombija marke IMV. Situacija po gradovima bila je sljedeća: Zagreb (2 vozila TAM – dužine oko 11 m, kapaciteta do 5000 knjiga); Rijeka, Split i Pula (po jedno vozilo TAM - dužine oko 11 m, kapaciteta do 5000 knjiga); Karlovac, Slavonski Brod i Koprivnica (po jedno vozilo TAM – 8 m dužine, s 3500 knjiga); Bjelovar, Čakovec, Duga Resa, Đakovo, Glina, Knin i Samobor (po jedno vozilo TAM – 5,5 m dužine, s 2000 knjiga); Delnice i Šibenik (prilagođena kombi vozila IMV). Na temelju provedene ankete, Štiglić zaključuje da se unatoč nizu organizacijskih i tehničkih problema koji ju prate, bibliobusna služba u Hrvatskoj afirmirala i u mnogim sredinama postala neophodnom za širenje kulture u svim krajevima naše zemlje.

⁴⁷ Laća, D. Drugi zagrebački bibliobus. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 24, 1/4(1979-1980), str. 300-301.

⁴⁸ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 14.

⁴⁹ Štiglić, D. Bibliobusna služba u SRH. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 29, 1/4(1986), str. 43-52.

Od sredine 1980-ih godina bilježi se pad bibliobusnih službi i vozila, a razlozi tome bilisu starost vozila i nedostatna financijska sredstva, a zatim i ratne prilike 1990-ih godina, mijenjanje administrativnih granica...⁵⁰ Rezultati ankete o stanju bibliobusnih službi Sekcije za narodne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskoga društva, provedene 1996. godine, bili su vrlo zabrinjavajući. Djelovalo je samo sedam bibliobusnih službi s osam bibliobusa, od kojih su neki bili i po dvadesetak godina stari.⁵¹

S obzirom na alarmantno stanje, knjižničarska struka odlučila je apelirati za spas ovog važnog dijela mreže narodnih knjižnica Hrvatske, pa je sukladno toj misiji, u Koprivnici 21. travnja 1999. godine održan prvi okrugli stol o pokretnim knjižnicama pod nazivom "Putujuće Knjižnice-stanje i perspektive".⁵² Kada su se usporedili rezultati ankete iz 1999. godine i one provedene 1986. godine, pokazala se ozbiljnost stanja: čak 10 vozila prestalo je raditi, ukupan broj bibliobusnih stajališta u Hrvatskoj bio je prepolovljen, a broj korisnika pao je na trećinu. S obzirom da su preostala vozila bila stara, situacija nije obećavala ništa pozitivniji nastavak. Stoga je Hrvatskom knjižničnom vijeću, Ministarstvu kulture Republike Hrvatske, Ministarstvu obnove i razvitka te općoj javnosti, upućen apel za obnovu hrvatske bibliobusne službe.⁵³ Ova problematika i dalje se nastavila isticati na ostalim stručnim skupovima, a naročito na idućim okruglim stolovima, koji se održavaju redovito od 1999. godine. 2001. godine osnovana je Radna grupa za pokretne knjižnice HKD-a, koja je 2004. godine prerasla u Komisiju.⁵⁴

Knjižničarska zajednica u Hrvatskoj neprestano ističe probleme bibliobusnih službi, čiji bi se rad ugasio bez pomoći Ministarstva kulture koje je 2002. godine za bibliobusne službe sufinanciralo nabavu četiri nova vozila.⁵⁵ Sva su ta višegodišnja nastojanja za rezultat imala zamjenu najstarijih vozila novima. Novi suvremeni bibliobusi kreću s radom tijekom 2003. i

⁵⁰ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 15.

⁵¹ Bastić, D. Putujuće knjižnice u Hrvatskoj: stanje i perspektive. // Okrugli stol "Putujuće knjižnice: stanje i perspektive", Koprivnica, 21. travnja 1999. / ur. Dijana Sabolović-Krajina. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, 2000. [Neobjavljeno]. Citirano prema: Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 15.

⁵² Vugrinec, Lj. Bibliobusna služba Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica. // Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. Spomenica Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica / glavna urednica Dijana Sabolović-Krajina. Koprivnica : Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, 2010. Str. 190-202. Citirano prema: Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 15.

⁵³ Ibid, str. 16.

⁵⁴ Ibid, str. 17.

⁵⁵ Slobodanac, J. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas. // Okrugli stol "Nove tehnologije i usluge u pokretnim knjižnicama" : zbornik izlaganja. / ur. Dragutin Katalenac. Osijek : Gradska i sveučilišna knjižnica, 2003. Str. 4.

2004. godine u Karlovcu, Bjelovaru, Čakovcu, Koprivnici i Rijeci.⁵⁶ Gradska knjižnica Rijeka je odlučila da ipak neće još uvijek zamijeniti staro vozilo (Gradski bibliobus) s obzirom da ima teritorijalno mali obuhvat stajališta na području grada, no knjižnična mreža se uvođenjem Županijskog bibliobusa širi na područje devet jedinica lokalne samouprave koje do tada nisu imale narodnu knjižnicu.⁵⁷ 2006. godine kreće s radom i bibliobus Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci, a iste godine se osniva i bibliobusna služba u Gradskoj knjižnici Zadar, s prilagođenim pristupom invalidima.⁵⁸

I dalje se nastavlja praksa održavanja okruglih stolova i festivala bibliobusa, inicirana od strane Komisije za pokretne knjižnice HKD-a (2003. u Osijeku; 2004. u Karlovcu; 2005. u Rijeci; 2008. u Zadru; 2009. u Vinkovcima; 2011. u Karlovcu).⁵⁹ Iz analize stanja bibliobusnih službi u Hrvatskoj od 1986. do 2008. godine, evidentno je: poboljšanje djelatnosti, većina starih vozila zamijenjena je novima, rast prosječnog broja stajališta po vozilu, porast broja posudbi, napredak u nabavi građe i formiranju bibliobusnih fondova.⁶⁰

Bibliokombi Gradske knjižnice "Franjo Marković" Križevci počinje s radom 2009. godine, a početkom 2011. godine konačno je zamijenjen stariji zagrebački bibliobus novim, marke MAN.⁶¹

Slika 7. Zagrebački bibliobus. 2011. god.

Novi bibliobusi pružaju široki spektar mogućnosti, poput uvođenja novih medija, programa i usluga. Potrebno je kontinuirano raditi na poboljšanju ovog bitnog segmenta narodnog

⁵⁶ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 18.

⁵⁷ Črnjar, Lj.; Alić-Tadić J.; Čermelj, I. Primjena modela županijske bibliobusne službe na primjeru Primorsko-goranske županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 50, 3(2007), str. 54-63.

⁵⁸ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 18.

⁵⁹ Ibid, str. 18-19.

⁶⁰ Ibid, str. 20.

⁶¹ Ibid, str. 20.

knjižničarstva zbog njegovog velikog potencijala i ključne uloge za korisnike, a naročito za one socijalno isključene.

4. 3. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas

U Hrvatskoj djeluje ukupno deset službi pokretnih knjižnica, s dvanaest bibliobusa.⁶² Bibliobusne službe uspostavljene su u 10 od ukupno 20 županija i na području grada Zagreba. Devet službi djeluje pri županijskim matičnim knjižnicama: Karlovac, Čakovec, Bjelovar, Osijek, Koprivnica, Rijeka, Zadar, Vinkovci i Zagreb, dok bibliobusna služba u Križevcima djeluje u okviru manje gradske knjižnice te jedina ima bibliokombi. Kao što je prethodno navedeno, hrvatski bibliobusi većinom su novija vozila, zahvaljujući pomoći Ministarstva kulture, a nove službe se konstantno otvaraju i osuvremenjuju svoje usluge.

Na temelju rezultata upitnika o radu bibliobusnih službi u 2010. godini Komisije za pokretne knjižnice HKD-a, koji se inače redovito provodi, može se analizirati njihovo stanje i trendovi u poslovanju. Većina hrvatskih bibliobusa izgrađena je na kamionskim podvozjima, a razlog tome je niža cijena. Osim zadarskog bibliobusa, ostali bibliobusi zbog visoke cijene ugradnje nemaju invalidske rampe. Hrvatski bibliobusi pokrivaju područje 10 županija, a u njima 106 općina i 17 gradova s ukupno 413 stajališta. U 2010. godini prešli su ukupno 170 690 km, udaljenost do stajališta im je u prosjeku 53 km, a najdalja stajališta su im udaljena i više od 100 km od sjedišta.⁶³ Ukupno 32 djelatnika zaposleno je u bibliobusnim službama, a sve službe, osim zagrebačke koja radi u dvije smjene, rade u jednoj smjeni. Prosječno po dva zaposlenika rade u jednoj bibliobusnoj službi, što je za većinu službi nedovoljno. Što se tiče radnih dana, prosječno se radi 4,8 dana tjedno, a za korisnike tjedno 32,5 radnih sati. Zaposlenika očito nedostaje, ali zbog nedovoljnih financijskih sredstava ta se problematika ne uspijeva riješiti.

Hrvatski bibliobusi su u 2010. godini imali ukupno 13 328 upisanih korisnika, od toga 8 379 djece (do 15 godina) i 4 742 odraslih. Korisnici su ukupno 175 009 puta posjetili bibliobuse te posudili 339 682 jedinice građe. Ipak, tu treba imati na umu iskustvo iz prakse, prema kojemu istinskih korisnika bibliobusa ima i znatno više, s obzirom da se na jednu iskaznicu u

⁶² Ibid, str. 21-27.

⁶³ Ibid, str. 21.

bibliobusu, kao što je uobičajeno i u putujućim knjižnicama svugdje u svijetu, često posuđuje građu za više članova obitelji.⁶⁴ No statistike broja korisnika i posuđene građe i nisu toliko bitne, nego važnije je samo poslanje pokretnih knjižnica da omogućuju pristup knjižničnoj građi i uslugama svima onima koji nemaju pristup stacioniranim knjižnicama.⁶⁵

Prema Standardima za pokretne knjižnice, svaki bi bibliobus trebao imati minimalno 10 000 jedinica građe.⁶⁶ Prosječno naši bibliobusi imaju oko 19 000 jedinica građe, a ukupno imaju 191 768 jedinica u svojim fondovima. S obzirom da u hrvatskim knjižnicama ne postoji jedinstveni program za knjižnično poslovanje, bibliobusi koriste četiri različita programa, ovisno o svojoj matičnoj knjižnici. Osam bibliobusa ima online vezu s matičnom knjižnicom, a samo jedan bibliobus nema automatizirano knjižnično poslovanje. Zbog financijskih razloga te nedovoljno razvijene infrastrukture pružatelja internetskih usluga u pojedinim područjima, internet većinom nije dostupan korisnicima u vozilima, a ponegdje ni djelatnicima.

Programi i različiti događaji način su da se posjećivanje bibliobusa zajednici učini svojevrsnim kulturnim događajem za stanovnike, pa je u 2010. godini održano 211 programa s 5 910 posjetitelja. Najveći broj programa je za korisnike do 15 godina, s obzirom da oni čine većinu korisnika bibliobusnih usluga.⁶⁷ Uglavnom su to bili edukacijski, informacijski i književni programi, programi za poticanje čitanja te povremeno animacijske aktivnosti različitog sadržaja (projekcije filmova, informiranje o EU itd.).

Hrvatski Standard za pokretne knjižnice propisuje da bi osnivači knjižnica koje u svom sastavu imaju bibliobusne službe, a u pravilu su to gradovi, trebali financirati svoju pokretnu knjižnicu.⁶⁸ No, u praksi se to ne ostvaruje tako lako zbog nemogućnosti jedinica lokalne uprave da u cijelosti pokriju troškove bibliobusa. S obzirom da bibliobusi izlaze iz područja gradova u područja drugih općina, gradovi sve češće odbijaju u cijelosti financirati bibliobusnu uslugu jer smatraju da bi dio troškova trebali preuzeti i oni koji koriste usluge –

⁶⁴ Ibid, str. 22.

⁶⁵ Ibid, str. 22.

⁶⁶ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. 1999.

<http://www.poslovni-savjetnik.com/propisi/kultura-i-umjetnost-knjiznice/standarde-za-narodne-knjiznice-u-republici-hrvatskoj-vazeci-te> (29.11.2014.)

⁶⁷ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Nav. dj., str. 23.

⁶⁸ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Nav. str.

općine ili županije. Ministarstvo kulture je sufinanciralo nabavu većine novih vozila, a izdvaja godišnje sredstva za nabavu građe, računala i druge potrepštine za bibliobusne službe. Generalno, situacija s financiranjem je kompleksna i predstavlja problem u ostvarenju kvalitetnijeg bibliobusnog poslovanja i unapređenja usluga.

5. BIBLIOBUSNA SLUŽBA GRADSKE KNJIŽNICE RIJEKA

5. 1 Razvoj Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka

Vladimir Pavlinić, ravnatelj tadašnje Gradske biblioteke Rijeka, zaslužan za početak rada riječke bibliobusne službe, 1969. godine zapisao je sljedeće: "Bibliotekarstvo u našoj zemlji još je nerazvijeno i ide prema solidnijem postavljanju sistema mreže biblioteka u centrima komuna. Već više od dvadeset godina uspostavljaju se kontakti sa širim područjem, ali uvijek pomoću pokretnih knjižnica koje su se na razne načine donosile ili prevozile na određena mjesta... Dok se u gradu i drugim većim mjestima jedne komune otvaraju knjižnice i filijale dobro povezane s centralnom bibliotekom, dotle se za većinu manjih sela organizira pokretna knjižnica – bibliobus... Iskustvo zemalja na zapadu, odnosno većina zemalja Evrope, dokazuje da je to najekonomičniji način dovođenja knjige do stanovnika sela i ujedno najbolji način da se knjiga posuđuje od stručnog osoblja, savjesno i uspješno... Gradska biblioteka u Rijeci dugogodišnjim je planovima predvidjela da za sva mjesta u komuni problem knjižnica na selu riješi organiziranjem bibliobusa – pokretne knjižnice."⁶⁹ Iako je Pavlinić još 1963. godine govorio o potrebi nabave bibliobusa, tek je 1966. godine uspio u naumu da se iz Fonda za kulturu izdvoje sredstva za nabavu bibliobusa.⁷⁰ No, budući da ta sredstva nisu bila dostatna, vozilo je kupljeno tek 1968. godine. Bio je to stari autobus, s već ugrađenim policama, dužine 7,5 m, zapremnine 4 000 svezaka knjiga i 200 slikovnica smještenih u kutijama, koji je u svoju prvu vožnju krenuo 9. lipnja 1969. godine.

⁶⁹ Pavlinić, V. Bibliobus Gradske biblioteke u Rijeci i njegova uloga u razvoju bibliotečne mreže riječke komune. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 15, 3/4(1969), str. 162-163.

⁷⁰ Napokon sredstva i za bibliobus. // Novi list. 19, 163(1966-7-15), str. 8. Citirano prema: Črnjar, Lj. Nav. dj., str. 196.

Slika 8. Prvi riječki bibliobus prigodom svečanog otvorenja. 1969. god.

Glavni cilj pokretanja bibliobusne službe bio je pružiti knjižnične usluge svim mjestima ondašnje općine Rijeka, koja nisu imala stacionarnu knjižnicu.⁷¹ Počeci rada bibliobusa bili su vrlo pozitivni, ali krajem 1970. godine pojavljuju se veći kvarovi zbog starosti vozila. Radi se na pronalaženju sredstava za nabavu novog vozila, a rješenje se nazire kada je 1972. godine napravljeno vozilo u tvornici TAM – bibliobus dužine 8 m, zapremnine 4 000 svezaka građe.⁷² Do 1978. godine bibliobusna služba imala je jednog djelatnika, a kada je te godine zaposlen drugi djelatnik, rad je olakšan. Treba naglasiti da je riječki bibliobus imao poticajan utjecaj na osnivanje ostalih bibliobusnih službi u zemlji od sredine sedamdesetih godina.

Vrhunac službe bio je u osamdesetim godinama – 1980. godine nabavlja se treće vozilo, koje je bilo veće i funkcionalnije od prethodnoga, a 1984. godine bibliobus je dosegao brojku od 1 700 članova te posudbu od 57 000 knjiga.⁷³ Godine 1986. područje obilaska ograničava se samo na riječku općinu, broj stajališta i članova se smanjuje te dolazi do stanki u radu.

⁷¹ Črnjar, Lj. Nav. dj., str. 197.

⁷² Ibid, str. 198.

⁷³ Ibid, str. 199-200.

Slika 9. Riječki bibliobus 1980-tih godina.

Godine 1990. nabavlja se novo, četvrto vozilo, koje je u funkciji do današnjih dana.⁷⁴ Rad službe početkom devedesetih godina obilježen je radom u prognaničkim centrima, zbog čega je broj članova porastao, a u tim teškim danima bibliobus je imao posebno značajnu ulogu.

"Novim administrativno-teritorijalnim ustrojstvom lokalne samouprave 1993. godine, jedinstveno područje riječke općine dijeli se na Grad Rijeku i ukupno osam općina u kojima je bibliobus do tada imao stajališta."⁷⁵ Krajem 1995. godine, zbog financijskih razloga je, ... "nakon gotovo 28 godina rada na širem području riječkoga, i jedno vrijeme crikveničkog i opatijskog područja, bibliobus prestao s radom, te je postojala stvarna opasnost da se ugasi i ova bibliobusna služba."⁷⁶ No, osoblje knjižnice osmislilo je novu koncepciju rada – rubni dijelovi grada Rijeke i velika gradska naselja bez stacioniranog knjižničkog ogranka određeni su kao novo ciljano područje. Cjelokupni rad bibliobusa reorganiziran je i ponovno osmišljen te je 1997. godine započelo novo poglavlje rada riječke bibliobusne službe, s uslugama namijenjenim isključivo građanima Rijeke.⁷⁷ Nova koncepcija rada dala je dobre rezultate, a pozitivan trend nastavio se i tijekom idućih godina.

Nakon što je Ministarstvo kulture odlučilo sufinancirati nabavu novih bibliobusa, 2004. godine Gradska knjižnica Rijeka došla je na red za zamjenu svog vozila. Nakon razmatranja, zaključeno je da će postojeće vozilo još određeno vrijeme biti u normalnoj funkciji, pa se

⁷⁴Č. Sušnjar, Z. Već 22 godine u Rijeci u okviru Gradske biblioteke djeluje bibliobus : putujuća knjižnica za prigrad. // Novi list. 45, 123(1991-05-07), str. 11. Citirano prema: Črnjar, Lj. Nav. dj., str. 200.

⁷⁵ Ibid, str. 201.

⁷⁶ Ibid, str. 201.

⁷⁷ Ibid, str. 202.

krenulo u razradu projekta *Primorsko-goranska bibliobusna služba ...*"čiji je cilj bio, novim bibliobusom, obuhvatiti knjižničnim uslugama šire područje Primorsko-goranske županije, s posebnim naglaskom na brdsko-planinski kraj koji je pod posebnom zaštitom Republike Hrvatske radi poticanja demografske obnove, naseljavanja i stvaranja preduvjeta za gospodarski i drugi razvoj."⁷⁸ Godine 2004. Županijski bibliobus krenuo je na svoju prvu vožnju iz Ravne Gore pod motom: "Knjiga svima! Knjigom do svih!" Tako se ponovno vratilo koncepciji osiguravanja knjižničnim uslugama stanovništva najudaljenijih područja. Planovi za daljnji rad Županijskog bibliobusa raznoliki su, poput uvođenja pristupa internetu za korisnike, organizacije gostovanja lokalnih autora u bibliobusu, organiziranje kraćih tematskih savjetodavnih susreta u skladu s interesima zajednice, itd.⁷⁹ No, provođenje svih tih aktivnosti te tijekom daljnjeg rada Županijskog bibliobusa ovisi o financijskoj potpori Primorsko-goranske županije, lokalne zajednice i nadležnih ministarstava. Stvaranje stabilne financijske strukture omogućilo bi nesmetaniji i kvalitetniji rad.

5. 2 Bibliobusna služba Gradske knjižnice Rijeka danas

Danas Gradska knjižnica Rijeka ima dva bibliobusa – jedan gradski i jedan županijski. Gradski bibliobus nezamjenjiv je dio knjižnične mreže na području Grada Rijeke. Ima 17 stajališta, 12 u naseljima i 5 u ustanovama te pruža usluge posudbe, rezervacije, donošenja građe na zahtjev teško pokretnim osobama u domu umirovljenika, individualne pouke korisnika o korištenju usluga bibliobusa, pouke korisničkih skupina s posebnim naglaskom na predškolce.⁸⁰ Knjižničnim fondom od oko 22 000 naslova Gradski bibliobus opskrbljuje 1300 članova. Koliko radosti i veselja bibliobus donosi, dokazuje i anegdota iz Dječjeg vrtića *Krijesnica*, jednog od bibliobusnih stajališta, čiji su se polaznici i vjerni korisnici Gradskog bibliobusa odlučili na Dječjoj karnevalskoj povorci maskirati u knjige.⁸¹

⁷⁸ Ibid, str. 202-203.

⁷⁹ Črnjar, Lj.; Alić-Tadić J.; Čermelj, I. Nav. dj., str. 62.

⁸⁰ Črnjar, Lj. Nav. dj., str. 203.

⁸¹ Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Novi bibliobus : velika, ali ne i nerealna želja. <http://gkr.hr/Magazin/Teme/Novi-bibliobus-velika-ali-ne-i-nerealna-zelja> (19.11.2014.)

Slika 10. Gradski bibliobus Gradske knjižnice Rijeka.

Što se pak Županijskog bibliobusa tiče, on obilazi 33 naselja i ima 44 stajališta u 12 općina i gradova: Brod Moravice, Delnice, Fužine, Jelenje, Lokve, Matulji, Mrkopalj, Općina Vinodolska, Ravna Gora, Skrad, Vrbovsko, Baška. Nudi preko 12 000 naslova svojim članovima, kojih je oko 1 080. Pruža usluge posudbe knjižne i neknjižne građe, rezervacije, individualne pouke korisnika o korištenju usluga bibliobusa, pouke pojedinih korisničkih skupina (predškolci, mlađi osnovnoškolci...), rješavanja jednostavnijih informacijskih upita, a povremeno se organiziraju pričaonice za predškolce i mlađe osnovnoškolce u bibliobusu te u prostoru vrtića i škole.⁸² Pristup internetu omogućen je za djelatnike u oba bibliobusa, a koriste računalni knjižnični program ZaKi. Ove godine obilježeno je 10 godina rada Županijskog bibliobusa, a ta okrugla godišnjica obilježavat će se sve do kraja godine raznolikim programima duž linije bibliobusa.

⁸² Črnjar, Lj. Nav. dj., str. 203-204.

Slika 11. Županijski bibliobus Gradske knjižnice Rijeka.

S obzirom da Gradska knjižnica Rijeka svojom bibliobusnom službom uspješno ostvaruje dva koncepta istovremeno – pružanje usluga na užem gradskom području u naseljima bez stacionarnog ogranka, poduzećima i ustanovama, te pružanje usluga u općinama i gradovima brdsko-planinskog dijela Primorsko-goranske županije, sredstva za bibliobusnu službu se pribavljaju iz više izvora.⁸³ Financijski pomažu Grad Rijeka, Primorsko-goranska županija, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske te općine i gradovi koje obilazi Županijski bibliobus. Ipak, potrebna je promjena Gradskog bibliobusa, koji je star 25 godina, karoserija je trula, česti su mehanički kvarovi, rezervni dijelovi teško su dobavljivi, a konstrukcija mu je preglomazna da bi se izvelo inovativnije postupanje i razvoj usluge na novim lokacijama.⁸⁴ Novi Gradski bibliobus omogućio bi uvođenje druge smjene (željno iščekivane od strane korisnika), otvaranje novih stajališta, poboljšanje postojećih usluga i uvođenje novih. Nabava novog Gradskog bibliobusa postala je jedna od temeljnih zadaća Gradske knjižnice Rijeka. Od početka rujna 2014. godine knjižnica je krenula u akciju prikupljanja sredstava za novi Gradski bibliobus pod sloganom *Pogurajmo bibliobus*. Navedenom akcijom nisu krenuli nimalo jednostavnim i rutiniranim putem, jer je riječ o vrsti *crowdfundinga* – javne kampanje prikupljanja sredstava uz pomoć zajednice, koju hrvatske narodne knjižnice uglavnom nisu provodile.⁸⁵ Vrijednost cijelog projekta je 700 000 kuna, od čega je Gradska knjižnica Rijeka iz

⁸³ Ibid, str. 204.

⁸⁴ Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Nav. str.

⁸⁵ Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Pogurajmo bibliobus : zajednički do nove knjižnice na kotačima. <http://gkr.hr/Magazin/Najave/Pogurajmo-bibliobus-zajednicki-do-nove-knjiznice-na-kotacima> (19.11.2014.)

svojih sredstava osigurala 30 % potrebnog iznosa, dakle 220 000 kuna. Nakon dva mjeseca provođenja akcije, bibliobus je "poguran" s 407 000 kuna – stiglo se na 58 %, a do konačnog cilja ostalo je manje od polovice.⁸⁶ Odaziv zajednice do sada je bio izvrstan – stotine ljudi je dalo svoj doprinos uplatama na žiro – račun knjižnice, djeca iz vrtića izradila su seriju crteža i kreativnih instalacija kojima su oživjeli svoju omiljenu "knjižnicu na kotačima", razne firme dale su svoje doprinose (primjerice jedna od njih otisnula je na 500 kemijskih olovaka logo akcije i poklonila ih knjižnici), brojni kreativci volonterski su sudjelovali u akciji sa svojim talentima (dizajniranje, programiranje, video editiranje i sl.), nekolicina umjetničkih djela donirana su za aukciju čija su sredstva bila namijenjena novom bibliobusu, odazvali su se razni sponzori, itd.

Slika 12. Početak akcije prikupljanja sredstava za novi Gradski bibliobus. Rujan, 2014. god.

Navedena akcija prikupljanja sredstava za novi Gradski bibliobus dokazala je solidarnost zajednice i spremnost na pomaganje u poboljšanju ove izrazito društveno korisne usluge. Zajednica je očito prepoznala vrijednost ove knjižnične usluge i pokazala spremnost podržavanja Gradske knjižnice Rijeka u ostvarenju svog cilja nabave novog vozila. Izvrsno razrađena strategija oglašavanja akcije prikupljanja sredstava odigrala je veliku ulogu, što može poslužiti kao dobar primjer za ostvarivanje sličnih akcija. Projekt je za svaku pohvalu jer pokazuje volju i aktivno traženje rješenja za segment knjižničnog poslovanja itekako vrijedan truda i pažnje, što su uostalom korisnici i prepoznali, te dokazali svojom podrškom. S obzirom na evidentna nastojanja Gradske knjižnice Rijeka u konstantnom poboljšanju svoje

⁸⁶ Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Bibliobus poguran na 58 % : emocije i doživljaji kroz niz sličica. <http://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Bibliobus-poguran-na-58-emocije-i-doživljaji-kroz-niz-slicica> (19.11.2014.)

bibliobusne službe i omogućavanju kvalitetnih usluga svojim korisnicima te zadovoljavanju njihovih potreba, za zaključiti je da je ona primjer dobre prakse bibliobusne službe, koja može poslužiti kao poticaj drugim knjižnicama.

6. ISTRAŽIVANJE ZAPOSLENIKA I KORISNIKA USLUGA BIBLIOBUSNE SLUŽBE GRADSKOJ KNJIŽNICI RIJEKA

6.1 Zadovoljstvo korisnika uslugama Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka

S obzirom da je jedan od glavnih pokazatelja kvalitete neke knjižnične usluge korisničko zadovoljstvo, anketiranje korisnika je utoliko vrlo bitan segment saznavanja stupnja njihovog zadovoljstva pruženim uslugama. Sustavno i redovito ispitivanje mišljenja korisnika, prema kojima su u krajnju ruku i usmjerene knjižnične usluge, može poslužiti između ostalog, u svrhu otklanjanja uzroka njihovog nezadovoljstva te unapređenja knjižničkog poslovanja.

U skladu s navedenim, kako bi se pokušalo dokučiti razinu općedruštvene korisnosti usluga bibliobusne službe te s ciljem ukazivanja na činjenicu da cjelokupna zajednica ima iznimnu korist i zadovoljstvo od takve vrste knjižnične usluge, provedeno je anketiranje korisnika gdje je ispitano njihovo zadovoljstvo bibliobusnim uslugama. Rezultati anketnog upitnika i komentari/prijedlozi korisnika upućuju na zaključak da su korisnici prepoznali iznimnu vrijednost i značenje usluga bibliobusne službe, što daje potvrdu korisnosti ove knjižnične usluge za zajednicu te poticaj za njezino daljnje provođenje i unapređivanje.

6.1.1 Metodologija i uzorak

Istraživanje je provedeno metodom anketnog upitnika. Anketa se sastojala od 12 pitanja na tri stranice, za čije je ispunjavanje u prosjeku bilo potrebno nekoliko minuta. Provedena je terenski u ciklusu od dva tjedna u listopadu 2014. godine, istovremeno u Gradskom i Županijskom bibliobusu. Korisnicima oba bibliobusa prilikom posudbe knjiga bilo je ponuđeno ispunjavanje ankete u svrhu pomoći realizacije ovog rada, a sveukupno su ispunjene 92 ankete.

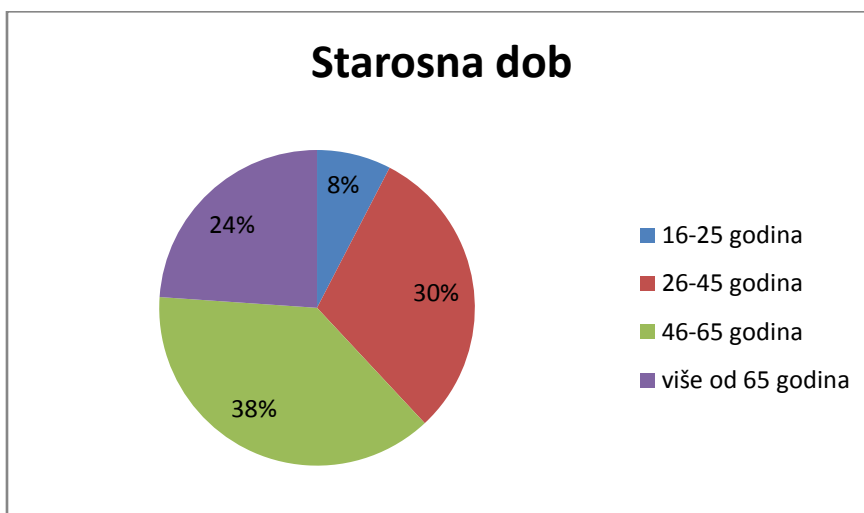
Anketni upitnik ponuđenje na ispunjavanje svim korisnicima u tom dvotjednom ciklusu provođenja istoga, a jedino ograničenje koje je postavljeno njime je dobno – ciljalo se na korisnike starije od 16 godina. Pitanja su dijelom bila zatvorenog tipa s više ponuđenih odgovora, u nekima od njih korisnici su imali mogućnost dopisivanja odgovora, te su u nekima bile ponuđene ocjene vrednovanja njihovog zadovoljstva uslugama od 1 do 5, pri čemu je 1 bila najniža, a 5 najviša ocjena. Ispitanici su ankete dobili u papirnatom obliku i ispunjavali ih anonimno.

6.1.2 Rezultati

1. Starosna dob

Ovim anketnim upitnikom nisu bileobuhvaćene kategorije predškolaca i osnovnoškolaca, koje čine veliki broj ukupnih korisnika.

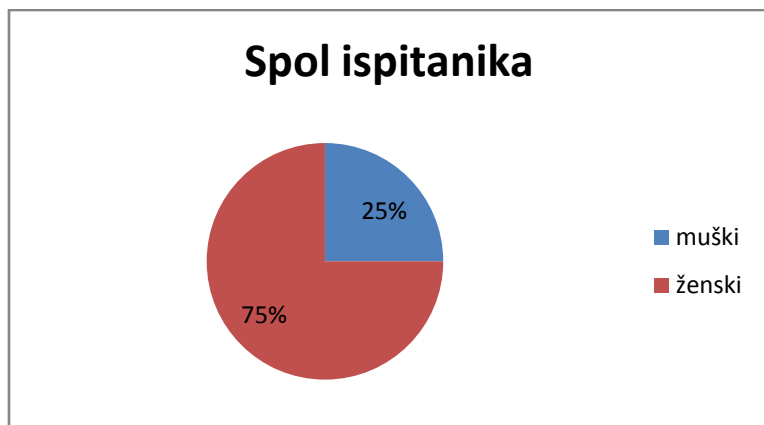
38% ispitanika pripada dobnoj kategoriji od 46 do 65 godina, slijedekorisnici u dobi od 26 do 45 godina – 30%, potom stariji od 65 godina – 24%, te korisnici od 16 do 25 godina – 8%.

Graf 1: Starosna dob ispitanika

2. Spol ispitanika

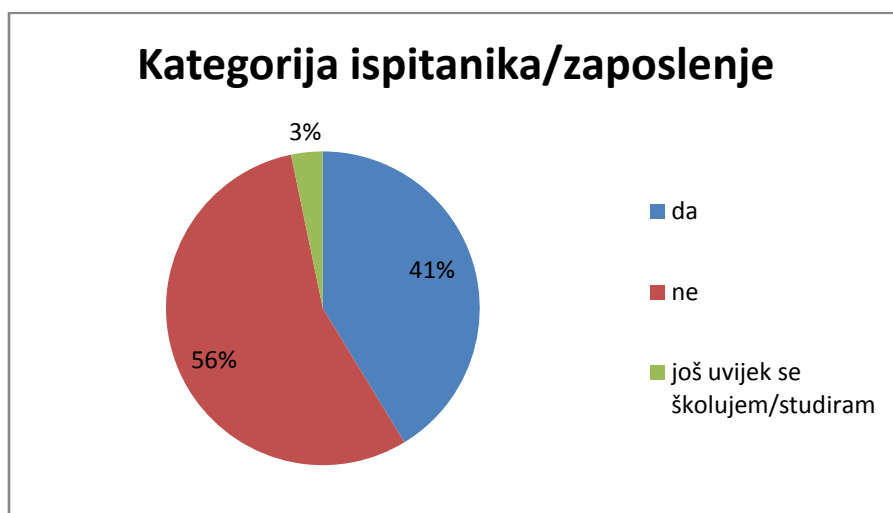
Od ukupnog broja ispitanika (92), 23 ili 25% su muškog, a 69 ili 75% su ženskog spola.

Graf 2: Spol ispitanika

3. Kategorija ispitanika s obzirom na zaposlenje

Najveći broj ispitanika pripada kategoriji nezaposlenih, dakle ili nisu u radnom odnosu ili su umirovljenici - njih 51 ili 56%. Zaposlenih je 38 ili 41%, dok se 3 ispitanika ili 3% još uvijek školuje (studira).

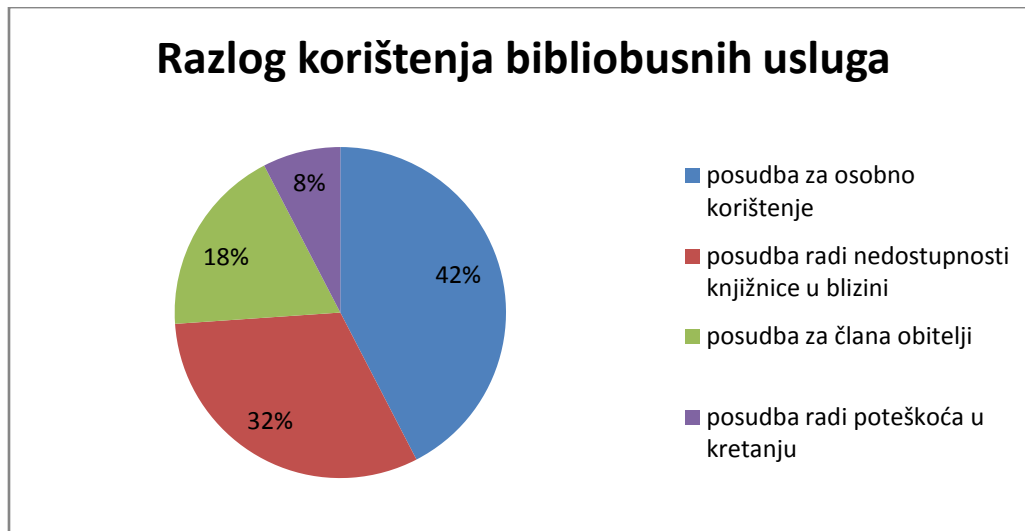
Graf 3: Kategorija ispitanika/zaposlenje

4. Najčešći razlog korištenja bibliobusnih usluga

U ovome dijelu anketnog upitnika primjećuje se najveća razlika u odgovorima između korisnika Gradskog i Županijskog bibliobusa. Kao što je i bilo za očekivati, korisnici Županijskog bibliobusa su nakon posudbe za osobno korištenje, kao najčešći odgovor birali posudbu radi nedostupnosti knjižnice u blizini, pa potom posudbu za člana obitelji. Niti jedan korisnik nije naveo posudbu radi poteškoća u kretanju. Među korisnicima Gradskog

bibliobusa, posudba za osobno korištenje također je navedena kao najčešći razlog korištenja bibliobusnih usluga, dok su umirovljenici očekivano navodili posudbu radi poteškoća u kretanju kao najčešći razlog korištenja.

Ukupni rezultati su sljedeći: 39 ili 42% ispitanika najčešće se služi bibliobusnim uslugama za osobno korištenje, 29 ili 32% radi nedostupnosti knjižnice u blizini, 17 ili 18% zbog posudbe za člana obitelji, a njih 7 ili 8% radi poteškoća u kretanju.

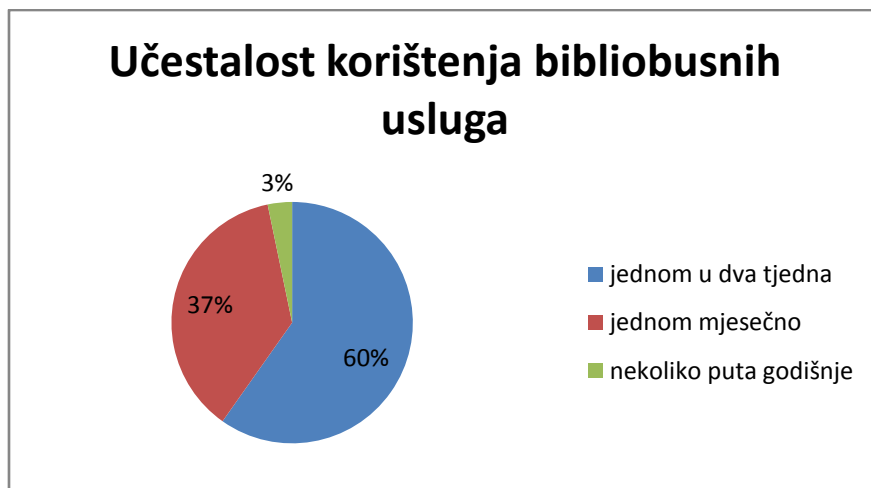

Graf 4: Najčešći razlog korištenja bibliobusnih usluga

5. Učestalost korištenja bibliobusnih usluga

Rezultati ovog dijela anketnog upitnika pokazuju redovitost korisnika u korištenju bibliobusnih usluga, što je evidentno među korisnicima i Županijskog i Gradskog bibliobusa. Učestalije korištenje može se primijetiti među korisnicima Županijskog bibliobusa, što se može objasniti time da su njima generalno knjižnične usluge manje dostupne nego korisnicima Gradskog bibliobusa, ali činjenica je da i jedni i drugi imaju stvorenu naviku redovitog korištenja bibliobusnih usluga.

Bibliobusne usluge koristi jednom u dva tjedna 55 ili 60% ispitanika, 34 ili 37% jednom mjesečno, a nekoliko puta godišnje njih 3 ili 3%.

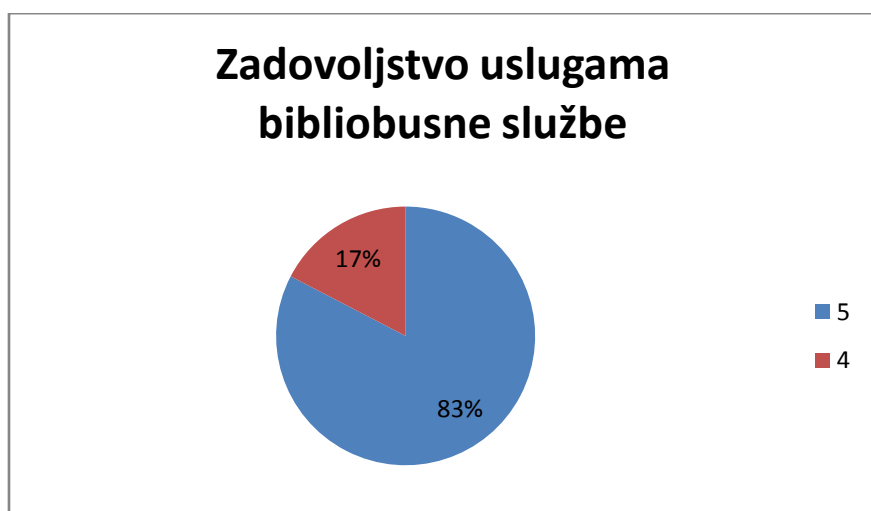

Graf 5: Učestalost korištenja bibliobusnih usluga

6. Ocjena zadovoljstva uslugama bibliobusne službe

Ovo pitanje jedan je od ključnih pokazatelja kvalitete bibliobusnih usluga. Uvjerljivo visoke ocjene zadovoljstva korisnika uslugama bibliobusne službe mogu poslužiti kao dokaz kvalitete istih te prepoznavanja i vrednovanja korisničkih potreba. Također, ovako veliki stupanj zadovoljstva korisnika treba biti poticaj za daljnji trud u održavanju kvalitete bibliobusnih usluga te kretanje u smjeru proširenja i poboljšanja usluga za korisnike.

Ocjena 5 bila je najčešći odgovor među korisnicima oba bibliobusa, dok niti jedan korisnik nije svoje zadovoljstvo vrednovao ocjenom nižom od 4. Ukupno je 76 ili 83% ispitanika vrednovalo svoje zadovoljstvo uslugama bibliobusne službe s ocjenom 5, dok ih je 16 ili 17% odabralo ocjenu 4. Prosječna ocjena je 4,82.

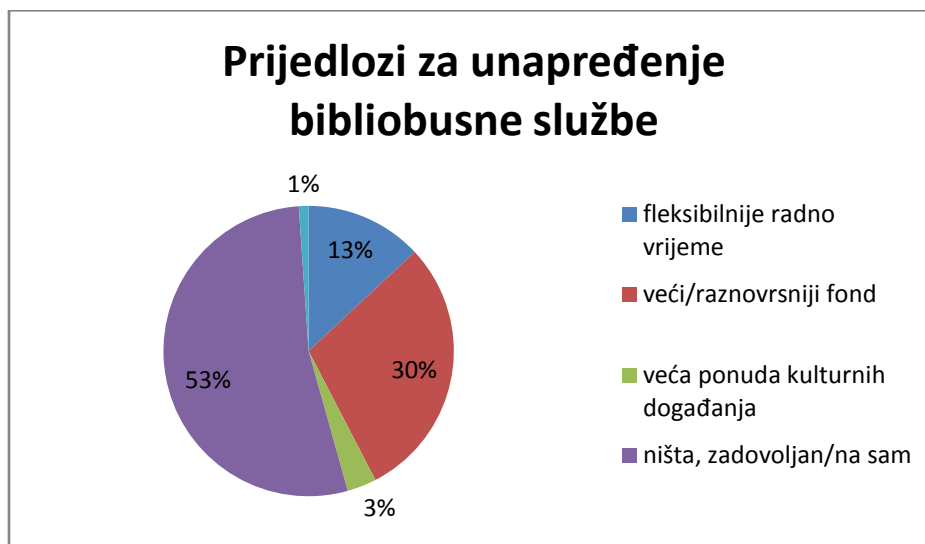

Graf 6: Zadovoljstvo uslugama bibliobusne službe

7. Prijedlozi za unapređenje bibliobusne službe

Sukladno s velikim zadovoljstvom ispitanika iskazanim u prethodnom pitanju, većinski broj korisnika zadovoljan je s postojećim uslugama bibliobusne službe te nema prijedloga za unapređenje istih. Evidentno je da bi ipak veliki broj ispitanika bio zadovoljniji kada bi im u bibliobusu bio ponuđen veći/raznovrsniji fond, a nakon toga i fleksibilnije radno vrijeme, misleći pri tome na posjete u popodnevnim satima. Takvi iskazani stavovi mogu biti smjernice za trud i nastojanje ka ostvarenju navedenih prijedloga za poboljšanje bibliobusnih usluga, kako bi korisnici bili još zadovoljniji, što naravno vodi i većem broju korisnika te sveukupnom povećanju kvalitete bibliobusne službe.

Većina ispitanih – 49 ili 53% nema prijedloga za unapređenje bibliobusnih usluga, dakle zadovoljna je s trenutnim stanjem. Veći/raznovrsniji fond predlaže 27 ili 30% ispitanika, fleksibilnije radno vrijeme njih 12 ili 13%, 3 ili 3% priželjkuje veću ponudu kulturnih događanja u sklopu bibliobusne službe (primjerice organiziranje radionica, čitaonica i sl.), a 1 ispitanik smatra da bi bibliobusnu službu unaprijedilo nešto drugo, te je naveo časopise i internet kao prijedlog.

Graf 7: Prijedlozi za unapređenje bibliobusne službe

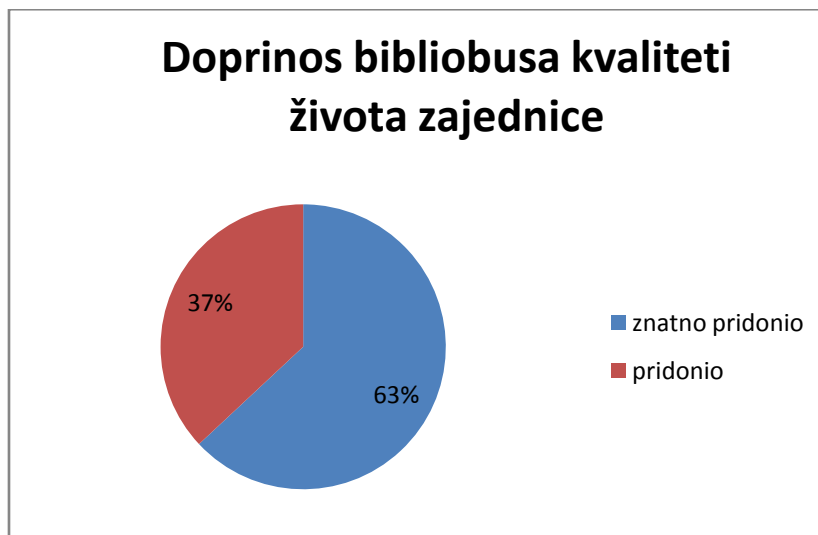
8. Doprinis bibliobusnih usluga kvaliteti života zajednice

Ovim pitanjem nastojalo se saznati u kojoj mjeri korisnici smatraju da su bibliobusne usluge poboljšale kvalitetu života cjelokupne zajednice, kako bi se dobio uvid u njihovu percepciju korisnosti bibliobusa i vrijednosti koje mu pridaju. Prema dobivenim rezultatima može se

zaključiti da ispitanici smatraju da su bibliobusne usluge iznimno vrijedne u životu zajednice te da neosporno pridonose poboljšanju njezine kvalitete, čime se potvrđuje temeljna korisnost ove usluge u društvu.

Ispitanici Županijskog bibliobusa su u nešto većem omjeru naglasili vrijednost bibliobusnih usluga u životu zajednice, što se može protumačiti time da je bibliobus u velikom broju slučajeva jedini ili među malobrojnim kulturnim sadržajima stanovnika malih općina. Stoga je ovaj projekt naročito za ovu korisničku skupinu od neprocjenjive vrijednosti.

Najveći broj ispitanika – 58 ili 63% smatra da su bibliobusne usluge znatno pridonijele poboljšanju kvalitete života zajednice, njih 34 ili 37% se izjasnilo da su one pridonijele istome, a nitko se nije odlučio na odgovore da su "malo pridonijele" ili niti malo pridonijele".

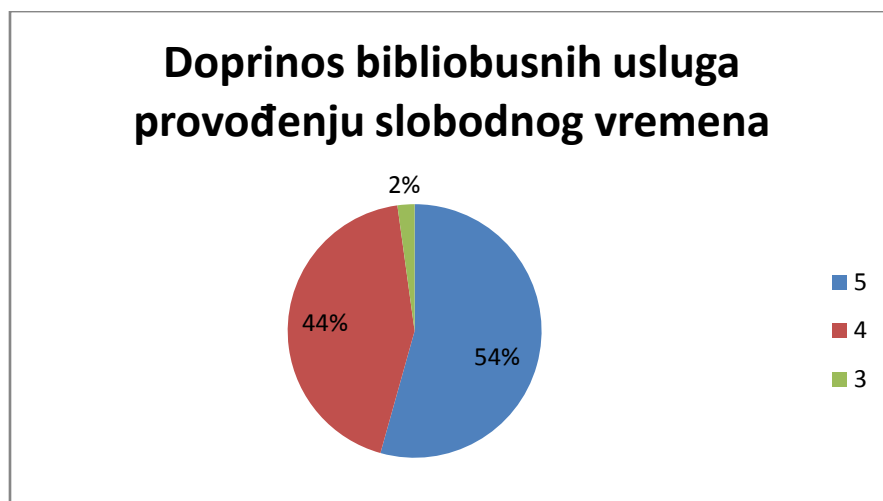
Graf 8: Doprinos bibliobusa kvaliteti života zajednice

9. Doprinos bibliobusnih usluga provođenju slobodnog vremena

Cilj ovog i sljedećeg pitanja bio je saznati stav ispitanika o utjecaju bibliobusnih usluga na pojedinačne segmente njihovog života, konkretnije njihovo slobodno vrijeme, te u sljedećem pitanju na obrazovanje, učenje i informiranje. Time se željelo dobiti uvid u značaj bibliobusnih usluga u specificiranijim segmentima života korisnika. Prema rezultatima, korisnici smatraju da bibliobusne usluge imaju veći doprinos u njihovom slobodnom vremenu, što se može protumačiti time da percipiraju bibliobus više kao pružatelj usluga za svoju rasonodu. Obrazovanje, učenje i informiranje se često povezuju s formalnim oblicima

stjecanja znanja, stoga je moguće da su korisnici iz tog razloga veći značaj bibliobusnih usluga pridavali segmentu slobodnog vremena.

Ocjenom 5 za doprinos bibliobusnih usluga slobodnom vremenu vrednovalo je 50 ili 54% ispitanika, gdje umirovljenici i ispitanici starosne dobi od 46 do 65 godina čine veliki udio ove kategorije. Ocjenom 4 potonje je vrednovalo 40 ili 44% ispitanika, a ocjenom 3 svega 2 ili 2% njih. Prosječna ocjena je 4,52.

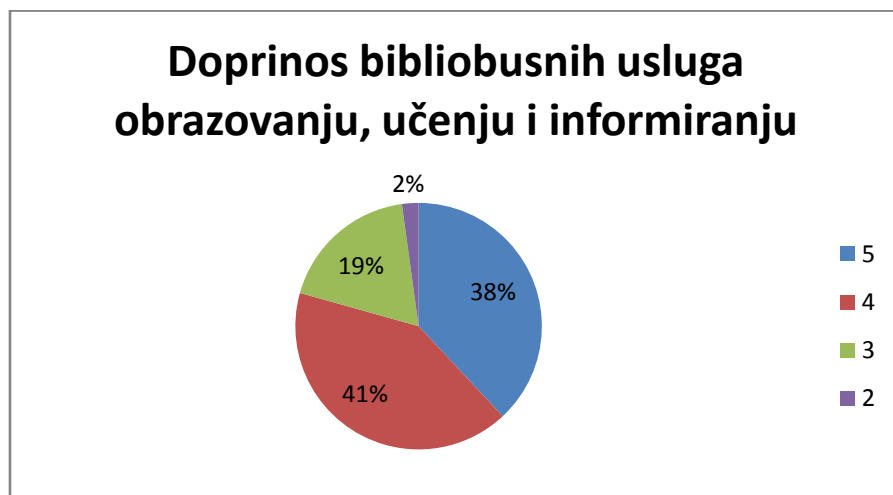
Graf 9: Doprinos bibliobusnih usluga provođenju slobodnog vremena

10. Doprinos bibliobusnih usluga obrazovanju, učenju i informiranju

Ispitanici smatraju da bibliobusne usluge imaju veliki doprinos obrazovanju, učenju i informiranju, unatoč tome što su iskazali mišljenje da one imaju nešto veći doprinos njihovom slobodnom vremenu. Ovi rezultati potvrdili su činjenicu da korisnici bibliobusa visoko vrednuju utjecaj bibliobusnih usluga te da bibliobus nema izniman značaj samo u sferi slobodnog vremena. Usluge bibliobusne službe obrazuju i informiraju svoje korisnike, pružaju im neprocjenjiva znanja koja korisnici itekako cijene, što ovaj anketni upitnik i dokazuje.

Većina ispitanika je doprinos bibliobusnih usluga obrazovanju, učenju i informiranju vrednovala s ocjenom 4 – 38 ili 41%, zatim ocjenom 5 - njih 35 ili 38%, ocjenom 3 – 17 ili 19%, a ocjenom 2 – svega 2 ili 2%. Prosječna je ocjena 4,15. Kategorije ispitanika starosne dobi od 16 do 25 godina, te od 26 do 45 godina su doprinosu bibliobusnih usluga navedenom segmentu života primjetno davale više ocjene, iz čega se može zaključiti da te korisničke

kategorije pridaju nešto veći značaj potonjem. Dakako, za precizniju sliku bilo bi nužno ispitanicima ponuditi veći spektar pitanja i odgovora te obuhvatiti širu korisničku skupinu, stoga ovi rezultati mogu pružiti samo okvirni uvid u korisničku percepciju.

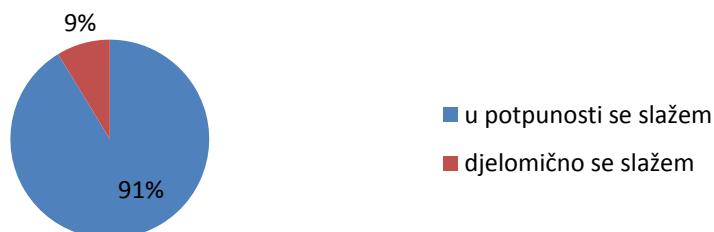
Graf 10: Doprinos bibliobusnih usluga obrazovanju, učenju i informiranju

11. Percepcija ispitanika o korisnosti ulaganja društvenih sredstava u poboljšanje usluga bibliobusne službe

Ovim pitanjem željelo se ispitati mišljenje korisnika bibliobusne službe o korisnosti ulaganja društvenih sredstava u poboljšanje usluga bibliobusa za cjelokupnu zajednicu. S obzirom na njihove komentare u 12. pitanju, koji će biti navedeni u nastavku te skoro jednoglasno slaganje o korisnosti ulaganja sredstava u poboljšanje bibliobusnih usluga, može se zaključiti da ispitanici potiču ulaganje društvenih sredstava u ovu knjižničku uslugu zbog njezine iznimno velike važnosti za kvalitetu njihovog života, te općenito života zajednice. S obzirom da su ispitanici iskazali veliko zadovoljstvo bibliobusnim uslugama, potiču i daljnje ulaganje sredstava kako bi se navedene usluge poboljšale i učinile što kvalitetnijima. Ovakvi rezultati bi trebali poslužiti kao pozitivan poticaj u daljnjem razmišljanju o načinima poboljšanja bibliobusnih usluga, znajući da korisnici podržavaju i financijsku stranu projekta, što nije zanemariv dio priče. Veliki segment knjižničnih usluga ovisi o financijskim društvenim poticajima, stoga treba cijeniti podršku korisnika kada je riječ o tome.

Većina ispitanika – 84 ili 91% se u potpunosti slaže da je ulaganje društvenih sredstava u poboljšanje usluga bibliobusne službe korisno za zajednicu, 8 ili 9% ih se djelomično slaže, dok niti jedan ispitanik nije dao negativan odgovor.

Korisnost ulaganja društvenih sredstava u poboljšanje usluga bibliobusne službe

Graf 11: Korisnost ulaganja društvenih sredstava u poboljšanje usluga bibliobusne službe

12. Komentari ispitanika vezani uz bibliobusne usluge ili prijedlozi za unapređenje istih

Slijede neki od komentara ispitanika:

- Dobro je, još bolje bi bilo da bibliobus mogu posjetiti u poslijepodnevnim satima.
- Samo tako naprijed, vrlo marljivi i vrijedni ljudi uvijek na usluzi.
- Usluge su dobre. Mogućnost preko bibliobusa posudbe knjiga iz drugih knjižnica i više stručne literature.
- Iskazujem sve pohvale bibliobusnih usluga, a naročito za bibliobusni tim!
- Želim da još dugo, dugo godina dolazite u naš kraj jer sa dobrom knjigom život je bolji. Hvala!
- Nadam se da će kvaliteta ostati na toj razini te da neće doći do poteškoća oko financiranja bibliobusne usluge.
- Ljubazno osoblje koje razumije naše potrebe za čitanjem. Obavezno potreban u našim malim sredinama radi raznovrsnosti građe za sve uzraste.
- Ništa, samo neka i dalje dolazi.

6. 2 Istraživanje zaposlenika Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka

6.2.1 Metodologija i uzorak

Osim ispitivanja korisničkog mišljenja o zadovoljstvu uslugama bibliobusne službe, istraživanjem se želio obuhvatiti još jedan faktor izrazito bitan za funkcioniranje bibliobusa u cjelini. S obzirom da je osoblje pokretne knjižnice sastavni dio sveukupne organizacijske strukture knjižničkog sustava ili mreže kojoj pojedina pokretna knjižnica pripada, te o njima uvelike ovisi uspješnost provođenja ove knjižnične usluge, istraživanjem se željelo dobiti uvid u njihovo iskustvo rada u bibliobusu. Istraživanje je provedeno metodom intervjua, a odgovori koje su oni dali mogu pružiti pogled na ovu uslugu očima onih koji su svakodnevno dio "bibliobusne priče" i najbolje znaju što ona znači korisnicima usluga koje bibliobus nudi, te iz prve ruke svjedoče korisnosti koje zajednica ima od bibliobusnih usluga.

U uzorku je bilo dvoje od ukupno četvero zaposlenika. Okvirna pitanja koja su im postavljena bila su sljedeća, a poticani su odgovarati na njih proizvoljno uklapajući svoje misli/komentare:

- *Volite li svoj posao "pokretnog knjižničara" i zašto?*
- *Što biste izdvojili kao najviše i najmanje zadovoljavajući dio vašeg rada u bibliobusnoj službi?*
- *Ocijenite, po vašem mišljenju, korisnost bibliobusne službe za cjelokupnu zajednicu.*

6.2.2 Rezultati

Ukratko će se prikazati odgovori dvoje ispitanih zaposlenika.

Ana Gregorić je profesorica filozofije i engleskog jezika i književnosti i diplomirana knjižničarka. Obavlja poslove knjižničarke – informatorice i vozačice Županijskog bibliobusa već skoro dvije godine.

"Volim posao pokretnog knjižničara. Volim posao knjižničara općenito. Sviđa mi se sistematičnost i red u našem poslu. Kad sam radila u Središnjem odjelu GKR izazov mi je bio i veselje pretraživati razne baze podataka kako bi našla odgovarajuću literaturu korisnicima,

svaki dan je bio drugačiji i stalno sam učila nešto novo. Uvjerena sam da knjižničar nakon 15-ak godina rada može pobijediti konkurenciju u svakom kvizu, skupi se tu dosta informacija najbizarnijih vrsta. U bibliobusu je posao drugačiji nego u knjižnici. Osim očite razlike (kretanje, akcija, vožnja, održavanje vozila, problemi sa zimom, snijegom, ledom, tehnički pregledi, servisi, bura...), drugačiji nam je i profil korisnika. Govorim za Županijski bibliobus, na Gradskom je malo drugačija situacija. Na Županijskom bibliobusu uglavnom su ljudi orijentirani na beletristiku i hobije, nitko kod nas ne dolazi po literaturu za seminare i diplomske radove. Mi im nismo posao nego razbibriga i dašak kulture koji dolazi k njima u najzabačenija naselja županije. Tako da mi se fokus rada prebacio s, primjerice, traženja literature o tome kako klima utječe na gospodarstvo Vijetnama na traženje ljubavnih knjiga s krupnim tiskom koje imaju sretan završetak. U jednu ruku je to možda manje profesionalno izazovno, ali s druge strane to je čista bit i srž bibliotekarstva - mi smo jedina poveznica tim ljudima s knjigom, da nema nas oni ne bi imali knjigu, a to je jako bitno. Također, profil ljudi koji k nama dolazi je drugačiji nego u gradskim odjelima. Naši korisnici su smireni, smirujući, zahvalni što dolazimo. Postali smo praktički obitelj.

Iskreno, ne znam što je najmanje zadovoljavajući dio rada u bibliobusnoj službi. Možda to što nam smjena počinje već u 7 sati. I nedostatak novaca. Da se ima novca napravili bi nam garažu i prilaz knjižnici i prilaz spremištu. Ovako smo parkirani na otvorenom na Srdočima što jako utječe na stanje bibliobusa. Druge stvari nisu nešto na što itko iz knjižnice ima utjecaj tako da nema smisla navoditi ih. Primjerice loša pokrivenost signalom za mobitel i internet u Gorskom kotaru...

Korisni smo lokalnim zajednicama jer da nema nas, neka od tih naselja u koja idemo ne bi imala nikakav pristup kulturi. Nema kazališta, nema kina, nema knjižnice. Samo mi dolazimo. Pokretni i mladi ljudi mogu otići u grad po to sve, ali osjetljivije skupine kao što su djeca i umirovljenici su "osuđeni" na ono što dođe k njima. Stojimo kraj mnogih vrtića i škola također, pa i služimo kao odgojni moment - učimo djecu posuđivati, čuvati i vraćati stvari, u ovom slučaju knjige, osvještavamo ih da i drugi nakon njih žele posuditi i da se moraju brinuti za to što posude i na vrijeme vraćati."

Ivan Čermelj profesor je sociologije i diplomirani knjižničar. Obavlja poslove knjižničara – informatora i vozača Županijskog/Gradskog bibliobusa.

"Posao u bibliobusnoj službi je dinamičniji i zanimljiviji od rada u stacioniranom odjelu, posebno rad u Županijskom bibliobusu. U kontaktu s ljudima iz ruralnih sredina postoji toplina i ljudskost. Nema nervoze, svađe ili drugih neugodnih situacija, njima bibliobus znači puno i prezadovoljni su što taj projekt postoji. Zimi ima malo problema u vožnji, posebno pri parkiranju. Meni su najveći problemi higijena, WC i urednost bibliobusa, uz pretpostavku da je vozilo u dobrom stanju. Zahvaljujući bibliobusu knjiga je ponovno postala tema. Ljudi su počeli pratiti aktualna zbivanja u svijetu knjiga (ekranizacije naslova, Nobelova, godišnja ili neka druga nagrada za književnost i sl.). Doći u bibliobus ne znači knjigu vratiti, uzeti drugu i odmah otići. Mi razgovaramo o svemu i svačemu pa se posudba knjiga zna odužiti.

U Gradskom bibliobusu muku mučimo s parkiranjem, sve teže je naći neko prikladno mjesto, a članovi su dosta nervozniji od članova Županijskog bibliobusa. Pritisak užurbanog gradskog života se osjeća.

Kada zbrojim sve pozitivne i negativne strane, zadovoljan sam poslom."

6.3 Zaključak istraživanja

Prvom dijelu istraživanja, provođenjem anketnog upitnika o zadovoljstvu korisnika uslugama Bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka, cilj je bio saznati razinu općedruštvene korisnosti usluga bibliobusne službe te ukazati na činjenicu da cjelokupna zajednica ima veliku korist i zadovoljstvo od takve vrste knjižnične usluge. Potonje je i dokazano, s obzirom da rezultati upitnika upućuju na visoku razinu zadovoljstva korisnika uslugama ove službe. Stoga se može zaključiti da su korisnici prepoznali iznimnu vrijednost i značenje usluga bibliobusne službe, što u konačnici daje potvrdu korisnosti ove knjižnične usluge za zajednicu i poticaj za njezino daljnje unapređivanje.

Drugim dijelom istraživanja željelo se obuhvatiti iskustvo te mišljenje osoblja riječke Bibliobusne službe, uzimajući u obzir da su oni izrazito važan čimbenik za funkcioniranje bibliobusa u cjelini. O bibliobusnom osoblju uvelike ovisi uspješnost provođenja ove knjižnične usluge i oni su ti koji su svakodnevno u kontaktu s korisnicima te iz prve ruke

svjedoče o korisnosti koje zajednica ima od bibliobusnih usluga. Njihovi odgovori pružaju uvid u iskustva onih koji najbolje znaju što pokretna knjižnica znači korisnicima njezinih usluga.

7. ZAKLJUČAK

Dugogodišnja praksa pokretnih knjižnica u Hrvatskoj pokazuje potencijal ovog segmenta narodnog knjižničarstva koji su naše knjižnice prepoznale, te sukladno s tim, zadale si misiju konstantnog nastojanja unapređenja svojih bibliobusnih službi. S obzirom da pokretne knjižnice imaju mogućnost racionalnog i održivog načina pružanja informacija, znanja i kulture – osnovnih prava svakog čovjeka, stanovništvu koje je lišeno pristupa tim ključnim pravima, nužno je njihovo neprestano unapređivanje. Sposobnost pokretnih knjižnica smanjivanja problema društvene isključenosti i poboljšavanja kvalitete zajednice je ono što svaka zajednica mora imati ne samo kao mogućnost, već kao i nužnost.

Relativno dobra pokrivenost bibliobusnih službi u Hrvatskoj svjedoči o tome da je prepoznata njihova izuzetna vrijednost, no prostora za napredak itekako ima. S obzirom da su bibliobusi najracionalnije rješenje u zajednicama gdje nema uvjeta za osnivanje stacioniranih knjižnica, to bi trebalo biti poticaj Ministarstvu kulture te lokalnim zajednicama da poduzmu sve potrebne mjere sustavnije brige o pokretnim knjižnicama. Nadamo se da će u budućnosti još više biti prepoznata neprocjenjiva vrijednost i važnost ovog oblika knjižnica, te da će Hrvatska biti ispunjena brojnim suvremeno opremljenim, kvalitetnim pokretnim knjižnicama.

LITERATURA

- Bastić, D. Putujuće knjižnice u Hrvatskoj: stanje i perspektive. // Okrugli stol "Putujuće knjižnice: stanje i perspektive", Koprivnica, 21. travnja 1999. / ur. Dijana Sabolović-Krajina. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, 2000. [Neobjavljeno].
- Črnjar, Lj. Četrdeset godina rada bibliobusne službe gradske knjižnice Rijeka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), str. 193-206.
- Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost. // Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 9-29.
- Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53, 3/4(2010), str. 125-139.
- Črnjar, Lj.; Alić-Tadić J.; Čermelj, I. Primjena modela županijske bibliobusne službe na primjeru Primorsko-goranske županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 50, 3(2007), str. 54-63.
- Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac : 1838.-2008. : prilozi za povjesnicu. Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2008.
- Hanž, B. Kad krene prvi bibliobus. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 6, 1/4(1960), str. 55-61.
- Internet Archive. Bookmobile.
<https://archive.org/texts/bookmobile.php> (17.11.2014.)
- Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Bibliobus poguran na 58 % : emocije i doživljaji kroz niz sličica.
<http://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Bibliobus-poguran-na-58-emocije-i-doživljaji-kroz-niz-slicica> (19.11.2014.)
- Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Novi bibliobus : velika, ali ne i nerealna želja.
<http://gkr.hr/Magazin/Teme/Novi-bibliobus-velika-ali-ne-i-nerealna-zelja> (19.11.2014.)

- Internetska stranica Gradske knjižnice Rijeka. Pogurajmo bibliobus : zajednički do nove knjižnice na kotačima.
<http://gkr.hr/Magazin/Najave/Pogurajmo-bibliobus-zajednicki-do-nove-knjiznice-na-kotacima> (19.11.2014.)
- Laća, D. Drugi zagrebački bibliobus. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 24, 1/4(1979-1980), str. 300-301.
- Napokon sredstva i za bibliobus. // Novi list. 19, 163(1966-7-15), str. 8.
- Pavlinić, V. Bibliobus Gradske biblioteke u Rijeci i njegova uloga u razvoju bibliotečne mreže riječke komune. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 15, 3/4(1969), str. 162-163.
- Prenosna knjižnica predana je dne 21. o. mj. na uporabu. // Narodni glas. 52(1911).
- Prvi bibliobus u Jugoslaviji krenuo na put. // Novi list. 23, 134(1969), str. 5.
- Slobodanac, J. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas. // Okrugli stol "Nove tehnologije i usluge u pokretnim knjižnicama" : zbornik izlaganja. / ur. Dragutin Katalenac. Osijek : Gradska i sveučilišna knjižnica, 2003. Str. 3-8.
- Smjernice za pokretne knjižnice. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
- Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. 1999.
<http://www.poslovni-savjetnik.com/propisi/kultura-i-umjetnost-knjiznice/standarde-za-narodne-knjiznice-u-republici-hrvatskoj-vazeci-te>
(29.11.2014.)
- Šadek, V. Bibliobusna služba Koprivničko – križevačke županije. // Podravina. 4, 7(2005), str. 155-174.
- Štiglic, D. Bibliobusna služba u SRH. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 29, 1/4(1986), str. 43-52.
- Šušnjar, Z. Već 22 godine u Rijeci u okviru Gradske biblioteke djeluje bibliobus : putujuća knjižnica za prigrad. // Novi list. 45, 123(1991-05-07), str. 11.
- Vugrinec, Lj. Bibliobusna služba Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica. // Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. Spomenica Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica / glavna urednica Dijana Sobolović-Krajina. Koprivnica : Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, 2010. Str. 190-202.
- Wikipedia. Bookmobile.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Bookmobile> (17.11.2014.)

FOTOGRAFIJE

- Slika 1. Pokretna knjižnica u Engleskoj. 1859. god.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bookmobile> (28.11.2014.)

- Slika 2. Pokretna knjižnica u Zimbabweu. 2002. god.

<http://archive.ifla.org/V/press/pr0225-02.htm> (28.11.2014.)

- Slika 3. Internet Archive Bookmobile u SAD-u. 2002. god.

<https://archive.org/texts/bookmobile.php> (28.11.2014.)

- Slika 4. Jedan od drvenih sanduka u kakvima su se prenosile knjige i danas se čuva u karlovačkoj Gradskoj knjižnici.

Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 57.

- Slika 5. Karlovačka pokretna knjižnica. 1964. god.

Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 58.

- Slika 6. Drugi zagrebački bibliobus. 1980. god.

Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 133.

- Slika 7. Zagrebački bibliobus. 2011. god.

Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 134.

- Slika 8. Prvi riječki bibliobus prigodom svečanog otvorenja. 1969. god.
<http://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Stogodisnjica-rodenja-Vladimira-Pavlinica-legendarnog-ravnatelja-Gradske-knjiznice-Rijeka> (29.11.2014.)
- Slika 9. Riječki bibliobus 1980-tih godina.
<http://gkr.hr/Magazin/Teme/Gradski-bibliobus-u-ogledalu-proslosti> (29.11.2014.)
- Slika 10. Gradski bibliobus Gradske knjižnice Rijeka.
<http://gkr.hr/Magazin/Teme/Novi-bibliobus-velika-ali-ne-i-nerealna-zelja> (29.11.2014.)
- Slika 11. Županijski bibliobus Gradske knjižnice Rijeka.
<http://gkr.hr/Magazin/Teme/Zupanijski-bibliobus-bajka-koja-traje> (29.11.2014.)
- Slika 12. Početak akcije prikupljanja sredstava za novi Gradski bibliobus. Rujan, 2014. god.
<http://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Na-Dan-pismenosti-bibliobus-pogurali-gospodarstvenici-pjevaci-novinari-dizajneri-profesori> (29.11.2014.)

Prilog 1

Anketni upitnik

ANKETA O ZADOVOLJSTVU KORISNIKA USLUGAMA BIBLIOBUSNE SLUŽBE GRADSKE KNJIŽNICE RIJEKA

Za potrebu izrade diplomskog rada na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na temu *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj. Bibliobusna služba Gradske knjižnice Rijeka*, molim Vas da odvojite nekoliko minuta svog vremena i ispunite ovaj anketni upitnik. Istraživanju je cilj ispitati Vaše zadovoljstvo uslugama bibliobusne službe. Anketa sadrži 12 pitanja i anonimna je.

Kristina Đoja

kristina.doja@gmail.com

1. Starosna dob

- 16-25 godina
- 26-45 godina
- 46-65 godina
- više od 65 godina

2. Spol

- muški
- ženski

3. Jeste li zaposleni?

- da
- ne
- još uvijek se školujem/studiram

4. Koji je najčešći razlog Vašeg korištenja bibliobusnih usluga (moguće je označiti više odgovora)?

- posudba za osobno korištenje
- posudba radi nedostupnosti knjižnice u blizini
- posudba za člana obitelji
- posudba radi poteškoća u kretanju
- nešto drugo _____

5. Koliko često koristite bibliobusne usluge?

- jednom u dva tjedna
- jednom mjesečno
- nekoliko puta godišnje
- jednom godišnje
- manje od jednom godišnje

6. Ocijenite svoje zadovoljstvo uslugama bibliobusne službe (5 – izrazito zadovoljan/na, 1 – izrazito nezadovoljan/na).

- 5
- 4
- 3
- 2

1

7. Što bi po Vašem mišljenju unaprijedilo bibliobusnu službu?

fleksibilnije radno vrijeme

veći/raznovrsniji fond

veća ponuda kulturnih događanja u sklopu bibliobusne službe (organiziranje radionica, čitaonica i sl.)

ništa, zadovoljan/na sam

nešto drugo _____

8. Koliko je bibliobus, prema Vašem mišljenju, svojim uslugama pridonio poboljšanju kvalitete života zajednice?

znatno pridonio

pridonio

malo pridonio

niti malo pridonio

9. Ocijenite doprinos bibliobusnih usluga Vašem provođenju slobodnog vremena (5 – izrazito velik doprinos, 1 – nikakav doprinos).

5

4

3

2

1

10. Ocijenite kakav je, po Vašem mišljenju, doprinos bibliobusnih usluga obrazovanju, učenju i informiranju (5 – izrazito velik doprinos, 1 – nikakav doprinos).

5

4

3

2

1

11. Slažete li se da je ulaganje društvenih sredstava u poboljšanje usluga bibliobusne službe korisno za zajednicu?

u potpunosti se slažem

djelomično se slažem

ne slažem se

12. Ako ih imate, molimo Vas da navedete svoje komentare vezane uz bibliobusne usluge ili prijedloge za unapređenje istih.

Hvala na sudjelovanju!

SAŽETAK

POKRETNE KNJIŽNICE U HRVATSKOJ

Bibliobusnaslužba Gradske knjižnice Rijeka

Sažetak

Pokretne knjižnice sastavni su dio narodnih knjižnica te vid racionalnog načina pružanja usluga stanovnicima nepovoljnijeg položaja kada se radi o pristupu stacioniranoj knjižnici. S općim ciljem promicanja jednakopravnosti u pružanju knjižničnih usluga povećanjem mogućnosti pristupa istima, te svojom prilagodljivošću, neograničenošću mjestom stanovanja i sposobnošću odgovora na potrebe promjenjivog stanovništva, pokretne knjižnice smanjuju društvenu izoliranost i poboljšavaju kvalitetu života zajednice. U ovom radu dana su objašnjenja termina pokretnih knjižnica te ostalih bitnih značajki važnih za uspostavljanje bibliobusnih službi. Rad je fokusiran na pokretne knjižnice u Hrvatskoj, stoga daje pregled stanja istih od početka 20. stoljeća, pa sve do današnjih dana. Prikazan je primjer dobre prakse Gradske knjižnice Rijeka, koja sa svoja dva bibliobusa uspješno ostvaruje temeljni cilj pokretnih knjižnica. U radu su predstavljeni i rezultati istraživanja zaposlenika i korisnika usluga bibliobusne službe Gradske knjižnice Rijeka, čime su dokazane vrijednost i korisnost pokretnih knjižnica, što može poslužiti kao poticaj za daljnje unapređivanje bibliobusnih usluga.

Ključne riječi: pokretne knjižnice, bibliobus, Hrvatska, Gradska knjižnica Rijeka, istraživanje zaposlenika i korisnika

MOBILE LIBRARIES IN CROATIA

Bookmobile service of the Rijeka City Library

Summary

Mobile libraries are an integral part of public libraries and a form of a rational way of providing services to residents with an unfavorable position when it comes to accessing a stationed library. With their general goal of promoting equality in the provision of library services by increasing the possibilities for accessing them, and with their adaptability, boundlessness with residency and the ability to answer the needs of the changing population, mobile libraries reduce social isolation and improve the quality of community life. This paper provides a clarification of the term *mobile libraries* and other essential features important for establishing mobile library services. The work focuses on mobile libraries in Croatia, therefore it provides an overview of their development from the beginning of the 20th century until the present day. The paper displays an example of the Rijeka City Library, which with its two bookmobiles successfully achieves the fundamental goal of mobile libraries. The paper presents the results of a research of the staff and users of the Rijeka bookmobile service, which can serve as an encouragement for further improvement of the bookmobile services.

Keywords: mobile libraries, bookmobile, Croatia, Rijeka City Library, library staff and users research

ŽIVOTOPIS

Kristina Đoja rođena je u Visokom u Bosni i Hercegovini 19. lipnja 1986. godine. Po završetku gimnazije u Karlovcu, 2006. godine upisuje studij kulturologije (smjer mediologija) na Odsjeku za kulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, na kojemu je diplomirala 2012. godine. Iste godine zapošljava se u Sveučilišnoj knjižnici Rijeka u sklopu jednogodišnjeg programa stručnog osposobljavanja za knjižničara.

Godine 2012. upisuje izvanredni diplomski studij bibliotekarstva na Odsjeku za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Trenutačno je zaposlena u Državnom arhivu u Rijeci, u programu stručnog osposobljavanja za arhivista.